

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування

Допущено до захисту:
завідувач кафедри права та
публічного управління,
д. ю. н.

_____ В.В.Нікітін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності

281 “Публічне управління та адміністрування” на тему:

**ЦИФРОВА ПАРТИЦИПАЦІЯ ТА ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ В
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ**

Виконав:

Брунець Юрій Степанович

Керівник:

кандидат наук з державного
управління, доцент

_____ С. О. Клімович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.....	5
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	5
1.1. Теоретичні засади цифрової демократії.....	5
1.1.1. Аналіз понятійно-термінологічного апарату.....	5
1.1.2. Принципи, підходи й концептуальні моделі публічного управління з використанням цифрових інструментів.....	13
1.2. Поняття та сутність партисипації громадян в діяльності органів публічної влади.....	23
РОЗДІЛ 2.....	36
ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ.....	36
2.1. Правова основа цифрової партисипації та електронної демократії в Україні.....	36
2.2. Інституційне забезпечення цифрової партисипації та електронної демократії в Україні.....	46
2.3. Інструменти та технології реалізації практики цифрової демократії в публічній сфері.....	55
РОЗДІЛ 3.....	64
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЦИФРОВОЇ ПАРТИСИПАЦІЇ ТА ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ.....	64
3.1. Нові інструменти цифрової партисипації.....	64
3.2. Навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації.....	71
3.3. Підвищення ефективності організаційних та інших засад функціонування органів державної влади як суб'єктів впровадження інструментів цифрової партисипації та електронної демократії.....	80
ВИСНОВКИ.....	88
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92

ВСТУП

Актуальність теми обумовлена необхідністю розвитку демократичних процесів в частині конструктивної участі громадськості у формуванні владних рішень як на рівні органів державної влади так і місцевого самоврядування. Запит щодо активного залучення громадян є як внутрішнім так і зовнішнім. Громадянське суспільство в Україні все більше вимагає прозорості, справедливості та ефективності в прийнятті владних рішень. А зовнішні запити формуються сталими демократіями на дорозі України до Євросоюзу.

Метою дослідження є дослідити сучасний стан застосування технологій електронної демократії в діяльності органів публічної влади; визначити проблемні аспекти впровадження інструментів цифрової партисипації та обґрунтувати науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення правової бази залучення громадян до прийняття владних рішень та використання інструментів електронної демократії; узагальнення кращої практики, а також застережень та обмежень щодо впровадження інструментів цифрової демократії в Україні.

Основні завдання дослідження:

1. Проаналізувати існуючу правову базу впровадження інструментів електронної демократії.
2. Систематизувати практику впровадження та використання інструментів цифрової демократії в Україні.
3. Дослідити світовий досвід цифрової демократії та визначити актуальні для України підходи.
4. Сформулювати рекомендації щодо шляхів вдосконалення інструментарію цифрової демократії.

Об'єктом дослідження є діяльність органів публічної влади та громадянського суспільства щодо залучення громадян до прийняття владних рішень та впровадження електронної демократії.

Предметом дослідження є цифрова партисипація та електронна демократія в діяльності органів публічної влади.

Для вирішення основних завдань дослідження планується використати системний та, частково, історичний **підхід** та ряд **методів дослідження**, з *емпіричних*: метод аналогії для виявлення серед світового досвіду актуальних для українських реалій інструментів електронної демократії; метод порівняння, наприклад, для порівняння показників впровадження інструментів партисипації між областями України чи порівняння практики впровадження з західними демократіями; з *теоретичних*: метод аналізу (системного аналізу), наприклад, для розкладу інформації щодо правового регулювання впровадження інструментів цифрової демократії на складові.

Апробація результатів. Автором були опубліковані тези доповіді на тему: «Цифрова трансформація міського управління: правовий вимір» у науковому збірнику щорічної Міжнародної науково-практичної конференції «БУД МАЙСТЕР КЛАС 2025» 26 - 28 листопада 2025, м. Київ [102].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1. Теоретичні засади цифрової демократії

1.1.1. Аналіз понятійно-термінологічного апарату

Демократія є однією з фундаментальних політичних категорій, яка визначає організацію та функціонування суспільства. Її сутність полягає в утвердженні влади народу, коли саме громадяни виступають джерелом й носієм політичної влади. Демократія формує простір, у якому громадяни мають право брати участь у прийнятті рішень, контролювати владу та впливати на розвиток держави. Ідея демократичного ладу бере свій початок зі стародавніх Афін, де громадяни брали безпосередню участь в народних зборах, які визначали ключові напрями суспільного розвитку. З часом демократичні принципи еволюціонували, пристосовуючись до умов різних історичних епох і поступово набуваючи сучасних форм (від представницької демократії до її електронних і партисипативних модифікацій). Доморослий В.І. зазначає, що першим поняття «демократія» (грец. *demokratia* – влада народу, від *demos* – народ і *kratos* – влада) вжив давньогрецький історик Фулідід (бл. 460-400 до н. е.) [1, с. 6].

Значення демократії в сучасному світі полягає в її здатності забезпечувати легітимність влади та стабільність суспільних відносин. Вона гарантує громадянам політичні права та свободи, серед яких свобода слова, право на вибір, свобода зібрань, доступ до інформації та можливість контролювати діяльність державних органів. Саме демократична модель дозволяє мінімізувати ризики узурпації влади, оскільки формує механізми системи стримувань і противаг. Більше того, демократія сприяє розвитку

громадянського суспільства, яке стає важливим партнером держави у формуванні політики. В країнах із високим рівнем демократизації спостерігається значно кращий рівень соціально-економічного розвитку, захисту прав людини та верховенства права.

Загалом в глобальному контексті демократія виступає універсальною цінністю, що об'єднує держави та народи, стає основою міжнародних відносин та критерієм цивілізованого розвитку. Водночас її значення не обмежується лише політичними аспектами: демократія створює сприятливе середовище для інновацій, підприємництва, соціальної справедливості та культурного розмаїття. В таблиці 1.1 наведено наукові підходи до трактування сутності поняття «демократія».

Таблиця 1.1

Наукові підходи до трактування сутності поняття «демократія»

Автори	Визначення
Артеменко А.	«одна з основних функцій державного управління, яка показує, що уряд повинен захищати права людини на свободу слова і релігії, право рівного захисту відповідно до закону і можливість організувати і брати участь у політичному, економічному і культурному житті суспільства» [2, с. 15]
Бусора О.	«спосіб функціонування політичної системи, організації суспільного життя, заснований на визнанні народу в якості джерела влади, на його праві брати участь у вирішенні державних і громадських справ і наділення громадян досить широким колом прав і свобод» [3, с. 274]
Вовк В.М.	«суспільний ідеал, форма політико-правового життя, умова реалізації здібностей і можливостей окремого індивіда» [4, с. 24]
Кеннет Л. Хакер, Ян А.Г.М. Ван Дейк	«прагнення та практика демократії в будь-якому вигляді з використанням цифрових медіа в онлайн- та офлайн-політичній комунікації» [5]
Кононенко Ю.С., Джолос С.В.	«форма організації суспільства, його державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципу рівності і свободи людей, їх реальної участі в управлінні справами держави і суспільства» [6, с. 34]
Косілова О.І.	«форма державного правління, яка визнає народ як джерело державної влади» [7, с. 78]
Руденко О.М., Олійченко І.М., Дітковська М.Ю.	«суспільне самоврядування, яке здійснюють рівноправні громадяни через безпосередню участь в обговоренні й вирішенні громадських справ шляхом вільного вибору (голосування)» [8, с. 6]
Чорний І.В., Малінська Г.	«державний лад, що ґрунтується на принципі народовладдя, забезпеченого формуванням уряду шляхом виборів та відповідальності уряду перед народом» [9, с. 163]

Джерело: сформовано автором

Враховуючи наведені вище визначення, сформулюємо власне: демократія є формою політичного устрою суспільства, за якої народ виступає єдиним джерелом влади, бере безпосередню або опосередковану участь у її здійсненні, а держава гарантує права і свободи людини, забезпечує механізми контролю за владою та розвиток громадянського суспільства.

Сутність і значення демократії зображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Сутність і значення демократії

Джерело: побудовано автором

Отже, сутність демократії зводиться до принципу народовладдя, участі громадян у політичному процесі, забезпечення прав і свобод людини, а її значення полягає у створенні механізмів контролю над владою, збереженні політичної стабільності та розвитку суспільства на засадах справедливості, рівності й свободи.

Дослідження сучасних демократичних практик в світі доводить, що ні одна з них не відповідає п'яти Далівським критеріям демократії. Сам Р. Даль це визнає, а тому пропонує вести в політичну термінологію поняття «поліархія» для визначення сучасних демократій [10].

Історія розвитку цифрового доступу до інформації вважається невід'ємною частиною загальної еволюції людської цивілізації, адже прагнення людини до збереження, поширення та швидкого отримання знань завжди було рушійною силою прогресу. Якщо на ранніх етапах історії інформація передавалася переважно усним шляхом або фіксувалася у вигляді письма на глиняних табличках, папірусі чи пергаменті, то згодом виникла потреба у створенні більш ефективних та швидких способів її збереження й обробки. Це зумовило появу та розвиток цифрових технологій, які поступово змінили характер інформаційних потоків у світі. Загалом електронний уряд та цифрова економіка, що ґрунтуються на доступі до цифрової інформації, визначені пріоритетними у стратегіях розвитку майже у всьому світі [11].

Дослідимо етапи розвитку цифровізації суспільства:

1 етап – передумови цифровізації (XIX – початок XX ст.).

Основою для появи цифрового доступу стали винаходи, що започаткували ідею передачі інформації у закодованому вигляді. Телеграф (1830-1840-ві рр.), який працював на основі азбуки Морзе, дав змогу здійснювати передачу даних у вигляді сигналів, тобто у формі, наближеній до цифрової. Телефон, фотографія, фонограф і радіо (кінець XIX – початок XX ст.), які Барзилович О.М., Григорова З.В. й Пунчак Л.А. вважають медіатехнологіями, технічними засобами, засобами-посередниками, внесли істотні зміни в комунікацію людини з навколишнім світом (як природним, так і соціальним) і реорганізували його спосіб світосприйняття і спосіб життя: дали поштовх до переходу від традиційних форм комунікації до технологічних. Проте інформація ще залишалася переважно аналоговою, а доступ до неї обмеженим [12, с. 11].

2 етап – поява електронних обчислювальних машин (1940-1960-ті рр.).

Друга світова війна стала каталізатором для розвитку обчислювальної техніки. Перша в світі електрона обчислювальна машина була побудована в США в 1946р. і називалась ЕНІАК (електронний цифровий інтегратор і калькулятор) [13]. Винахід електронних комп'ютерів відкрив нову еру у зберіганні та обробці інформації. Дані почали переводитися у цифровий формат у вигляді бітів і байтів. Впродовж цього періоду з'явилися перші носії інформації – перфокарти, магнітні стрічки, диски. Саме тоді почав формуватися концепт баз даних та ідея дистанційного доступу до них в рамках обмежених мереж.

3 етап – розвиток мережевих технологій (1960-1980-ті рр.).

У цей час виникають комп'ютерні мережі, які стають основою сучасного цифрового доступу до інформації. Створення мережі ARPANET (1969 р.) у США стало фундаментом для подальшої появи Інтернету. З'явилися перші протоколи передачі даних, системи віддаленого доступу до комп'ютерів і файлів. Паралельно розвиваються персональні комп'ютери (Apple, IBM), що зробило цифрові технології більш масовими. У 1980-х рр. з'являються перші електронні енциклопедії, бази даних та пошукові системи у закритих мережах.

4 етап – поява та глобалізація Інтернету (1990-ті рр.).

Задовго до появи технології, яка дозволила створити internet, багато дослідників потроху закладали основи мережі. Зокрема, на початку 1900-х Нікола Тесла висунув теорію «всесвітньої бездротової системи». Згідно з нею, електрична енергія передавалася без струмопровідних елементів в електричному колі [14]. Винахід Всесвітньої павутини (WWW) британським науковцем Тімом Бернерсом-Лі (1989-1991 рр.) став справжньою революцією, тоді інформація з'явилась у вільному доступі завдяки гіпертекстовим технологіям. Створення веб-браузерів (Mosaic, Netscape) зробило Інтернет зручним і доступним для широкої аудиторії. Впродовж цього періоду виникають перші пошукові системи (Yahoo!, AltaVista, Google), які дали

змогу швидко знаходити потрібні дані. Таким чином, цифровий доступ став масовим і демократизованим.

5 етап – мобільна революція та соціальні мережі (2000-2010-ті рр.).

Як зазначає Бондаренко В., вдосконалення засобів зв'язку та комунікацій вплинуло на створення нових сервісів, зокрема побудованих на основі мобільних технологій, орієнтованих на використання в різних сферах суспільного життя [15, с. 79]. Розвиток мобільного Інтернету, смартфонів та бездротових технологій (3G, 4G) зробив доступ до інформації максимально швидким і повсюдним. Людина отримала можливість бути «онлайн» у будь-який момент. Соціальні мережі (Facebook, Twitter, Instagram) перетворили користувача з пасивного споживача інформації на її активного творця. Водночас відбувалося формування інформаційного суспільства та економіки знань.

6 етап – сучасний цифровий етап (2010-ті – сьогодні).

Наразі цифровий доступ до інформації характеризується масовим поширенням хмарних технологій, штучного інтелекту, технологій Big Data, 5G, блокчейну. Людство має практично необмежені можливості зберігати, обробляти й поширювати інформацію. Водночас виникають нові виклики: інформаційна безпека, фейки, цифрова нерівність. Основні проблеми включають кібербезпеку, значні фінансові витрати на розробку та інтеграцію інформаційних систем, необхідність адаптації до нових технологій та труднощі із сумісністю різних ІТ-рішень [16].

Сьогодні цифровий доступ до інформації є і технічним феноменом, і соціально-культурним явищем, яке формує світогляд і стиль життя людини.

Етапи розвитку цифрового доступу до інформації наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Етапи розвитку цифрового доступу до інформації

Етапи	Характеристика	Особливості	Приклади
XIX – поч. XX ст. (передумови)	Перші технології передачі сигналів	Аналоговий характер інформації, поява кодування	Телеграф, телефон, радіо
1940-1960-ті (обчислювальні машини)	Винахід електронних комп'ютерів	Цифрове представлення даних, перші носії	ENIAC, перфокарти, магнітні стрічки
1960-1980-ті (мережеві технології)	Розвиток мереж, поява ПК	ARPANET, віддалений доступ, перші БД	IBM PC, Apple II, ARPANET
1990-ті (Інтернет)	Інтернет, пошукові системи	Масовий доступ до даних, демократизація інформації	Mosaic, Yahoo!, Google
2000-2010-ті (мобільна революція)	Смартфони, соцмережі	Повсюдний доступ, користувач як творець контенту	Facebook, iPhone, 3G/4G
2010-ті – сьогодні	ШІ, Big Data, хмарні технології	Глобалізація доступу, нові виклики безпеки	Google Drive, ChatGPT, 5G

Джерело: сформовано автором за даними [17; 18]

Розвиток цифрового доступу до інформації вважається технологічним проривом, який послугував фундаментальною передумовою для трансформації суспільно-політичних відносин. Якщо на початкових етапах цифровізація орієнтувалася переважно на прискорення обміну знаннями, підвищення ефективності управління та забезпечення комунікації, то з поширенням Інтернету й мобільних технологій вона почала впливати на глибинні механізми функціонування демократії. Інформація перестала бути привілеєм обмежених груп, натомість стала доступною для широких верств населення, що докорінно змінило баланс між владою та суспільством.

В другій половині XX ст. демократичні країни Західної Європи та Північної Америки почали усвідомлювати потенціал цифрових технологій для вдосконалення політичних процесів. З одного боку, електронні інструменти забезпечували нові форми прозорості діяльності державних інституцій, з іншого вони відкривали громадянам можливість безпосередньо

брати участь у прийнятті рішень. Власне, у цей час зароджується концепція електронної демократії (е-демократії) – форми суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій [19].

Зазначимо, що розвиток демократичних процесів у XXI ст. нерозривно пов'язаний із цифровими технологіями, і якщо демократія у своїй класичній формі забезпечувала участь громадян через інститути представництва, вибори та громадянське суспільство, то сьогодні вона поступово інтегрується в цифровий простір. Це явище створює передумови для виникнення нових форм комунікації між державою, громадянами та міжнародною спільнотою, а ключовим інструментом стає цифрова дипломатія.

Сутність цифрової дипломатії полягає в застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій для реалізації зовнішньополітичних завдань держави та міждержавної взаємодії (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Сутність та значення цифрової дипломатії

Основні аспекти поняття	Характеристика	Значення	Приклади
Сутність	Використання цифрових технологій (Інтернет, соцмережі, онлайн-платформи) для реалізації зовнішньої політики	Нові канали комунікації між державами та громадськістю	Twitter-дипломатія, офіційні урядові акаунти
Публічна дипломатія	Формування позитивного міжнародного іміджу через цифрові канали	Зростання довіри до держави, підвищення її впізнаваності	Ukraine.ua (цифрова платформа МЗС України)
Прозорість	Доступність інформації про діяльність урядів у відкритому онлайн-просторі	Зменшення рівня недовіри, зміцнення легітимності	Онлайн-трансляції переговорів, звіти в соцмережах
Гнучкість реагування	Використання цифрових платформ для швидкої реакції на глобальні кризи	Підвищення ефективності міжнародної політики	Використання соцмереж для інформування
Рівні можливості	Цифрові технології зменшують асиметрію між великими та малими державами	Посилення ролі середніх і малих країн на міжнародній арені	Активна дипломатія країн Балтії в Twitter
Залучення громадян	Можливість суспільства брати участь у глобальних дискусіях	Розвиток глобального громадянського суспільства	Петиції, онлайн-форуми, цифрові кампанії

Джерело: сформовано автором за даними [20; 21]

Традиційна дипломатія завжди передбачала обмін інформацією, формування образу країни за кордоном, ведення переговорів та створення партнерств. Однак у глобалізованому світі швидкість поширення інформації, відкритість даних і нові канали комунікації змінили сам характер дипломатичної діяльності. Якщо раніше уряди зверталися до міжнародної спільноти через офіційні прес-релізи та медіа, то сьогодні вони активно використовують соціальні мережі, цифрові платформи та віртуальні майданчики для впливу на громадську думку та просування національних інтересів. На нашу думку, демократія та цифрова дипломатія взаємопов'язані, адже демократичні цінності відкритості, участі та прозорості отримують нове втілення у цифровому вимірі дипломатії. Саме це дозволяє говорити про цифрову дипломатію не лише як про технічний інструмент комунікації, а як про важливу складову сучасної демократії у глобальному контексті.

Таким чином, еволюція цифрового доступу до інформації закономірно привела до формування практик електронної демократії. Якщо для усталених демократій вона стала природним продовженням їх політичної культури, то для України – важливим інструментом подолання інституційної слабкості, боротьби з корупцією та посилення ролі громадян у процесі державотворення. Саме тому подальший аналіз питання формування практики електронної демократії в сталих демократіях та в Україні є вкрай важливим для розуміння сучасних тенденцій розвитку демократичних процесів у цифрову добу.

1.1.2. Принципи, підходи й концептуальні моделі публічного управління з використанням цифрових інструментів

Цифрова демократія, як одна з ключових ознак сучасного демократичного суспільства, відкриває нові горизонти для взаємодії громадян із державою та органами влади. Вона сприяє формуванню більш прозорості,

підзвітної та відкритої системи прийняття рішень. Проте для того, щоб цифрова демократія не залишалася лише декларацією, а перетворювалася на реальний механізм впливу громадян на суспільно-політичні процеси, необхідною умовою є застосування ефективних принципів публічного управління з використанням цифрових інструментів. Саме вони визначають, яким чином нові технології інтегруються в управлінські процеси та наскільки ефективно вони можуть служити суспільству.

Вірним є твердження Шумської Г.М., що сучасні умови, що характеризуються швидким поширенням цифрових технологій в усі сфери економічної політики України, створюють передумови для докорінного перегляду моделі публічного управління на державному рівні та на рівні місцевого самоврядування з метою забезпечення дієвості, ефективності виконуваних функцій у відповідності до нових викликів, забезпечення демократичності процедур і рішень з використанням сучасних інформаційних технологій [22, с. 308]. Тому далі розглянемо основні принципи публічного управління з використанням цифрових інструментів:

Принцип прозорості та відкритості даних

Використання цифрових інструментів дозволяє максимально відкривати інформацію про діяльність органів влади та управління. Відкриті державні дані забезпечують доступ громадян до рішень, статистики, бюджетних витрат, тендерів та інших сфер, що підвищує рівень довіри. Прозорість також створює умови для незалежного моніторингу, журналістських розслідувань і громадського контролю. Забезпечення загальної громадськості та зацікавленим сторонам доступу до необхідної та актуальної інформації включає надання інформації про рішення, політику, бюджет та інші аспекти роботи державних органів [23, с. 29].

Принцип підзвітності та відповідальності

Цифрові технології формують інструменти зворотного зв'язку між громадянами і владою, що дозволяє відстежувати якість прийнятих рішень, швидкість реагування на звернення громадян, дотримання стандартів.

Публічні службовці через цифрові канали несуть більшу відповідальність за свої дії, адже інформація про їх діяльність є доступною в режимі реального часу. Також, згідно Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації, цей принцип передбачає сприяння підзвітності громадянину суб'єктів владних повноважень, підвищення рівня взаємодії та довіри громадян до таких суб'єктів [24].

Принцип участі та інклюзивності (інклюзивність та доступність) [25, с. 70]

Демократія у цифрову епоху передбачає залучення широких верств населення до прийняття рішень. Електронні петиції, онлайн-опитування, консультації та платформи спільного прийняття рішень забезпечують участь громадян у процесах управління. Важливим є врахування принципу інклюзії, тобто цифрові інструменти мають бути доступними для всіх, незалежно від віку, освіти чи соціального статусу.

Принцип ефективності та інноваційності

Використання цифрових технологій у публічному управлінні спрямоване на оптимізацію процесів, скорочення бюрократії та підвищення швидкості надання послуг, а також підвищує ефективність функціонування традиційних демократичних форм [26, с. 27]. Наприклад, електронні реєстри та цифрові документи замінюють паперовий документообіг, зменшують витрати часу та ресурсів. Ефективність також виявляється у впровадженні інновацій, таких як штучний інтелект для аналізу великих даних чи блокчейн для безпеки транзакцій.

Принцип захисту персональних даних та кібербезпеки

Одним із ключових викликів цифрового управління є безпека даних громадян. Публічні органи повинні гарантувати захист персональної інформації, конфіденційність звернень та безпеку цифрових транзакцій. Недотримання цього принципу може призвести до втрати довіри та відмови громадян користуватися цифровими сервісами. Наприклад, серед основних напрямків концепції «Еurore» Павлов Н. виокремлює розробку заходів з

кібербезпеки, захист особистих даних, боротьбу з кіберзлочинністю [27, с. 64].

Принцип довіри та взаємодії

Цифрові інструменти можуть стати ефективними лише за умови високого рівня довіри між суспільством і владою. Для цього необхідна постійна взаємодія, оперативне реагування на звернення громадян та створення механізмів спільного прийняття рішень. Довіра є основою легітимності цифрової демократії.

Принцип адаптивності та гнучкості

Цифрові технології розвиваються надзвичайно швидко, тому публічне управління повинне бути готовим до адаптації нових рішень. Гнучкість означає, що органи влади мають здатність реагувати на зміни у суспільних запитах, технологічних трендах і глобальних викликах, таких як пандемії чи кібератаки.

Таким чином, перехід від цифрової демократії до принципів публічного управління з використанням цифрових інструментів є закономірним і необхідним, адже демократичні практики не можуть реалізовуватись у відриві від організаційно-управлінських процесів. Реалізація ключових завдань соціально-економічного розвитку країни нерозривно пов'язана з успішним впровадженням цифрових технологій в управлінські, соціальні та бізнес-процеси [28, с. 233]. Лише за умови дотримання ключових принципів прозорості, підзвітності, ефективності, захисту даних та інклюзії цифрові технології стануть не просто технічним доповненням, а фундаментом сучасної моделі публічного управління, що відповідає потребам суспільства та викликам XXI ст.

Серед ключових підходів до публічного управління з використанням цифрових інструментів нами було виділено наступні:

Технологічний підхід

Основна увага зосереджується на впровадженні сучасних технологій для автоматизації управлінських процесів, оптимізації документообігу та

покращення сервісів для громадян. Наприклад, електронні реєстри, цифрові документи, електронні підписи та хмарні сервіси дозволяють скоротити час на адміністративні процедури та підвищити ефективність роботи державних органів. Так, в Україні система Prozorro автоматизує закупівлі державних органів, роблячи їх відкритими та прозорими для всіх громадян. Чесність, надійність та прозорість – головні переваги відомого антикорупційного стартапу [29].

Організаційно-управлінський підхід

Цей підхід концентрується на структурних та процесуальних аспектах управління. Він передбачає розробку організаційних моделей, алгоритмів роботи та регламентів із врахуванням цифрових інструментів. Цифровізація тут служить не самоціллю, а засобом підвищення підзвітності, ефективності та взаємодії між різними гілками влади. Наприклад, портал Дія в Україні інтегрує понад 130 державних послуг в одному цифровому середовищі, забезпечуючи взаємодію різних відомств через єдину платформу. Це проект «Цифрова держава», що згодом об'єднає всі відомства в єдину зручну й дієву онлайн-систему [30].

Громадянський або партисипативний підхід

Основний акцент робиться на залученні громадян до процесів публічного управління через цифрові канали. Платформи для онлайн-опитувань, електронних петицій, краудсорсингу рішень та участі у формуванні бюджету дозволяють громадянам безпосередньо впливати на державну політику, зокрема, за допомогою можливості подання електронних петицій до Верховної Ради України або муніципальних платформ участі громадян у формуванні бюджету міста.

Інноваційно-орієнтований підхід

Він передбачає активне використання передових технологій, таких як штучний інтелект, великі дані (Big Data), блокчейн та аналітичні платформи, для прийняття стратегічних рішень і прогнозування соціально-економічних процесів. Так, використання AI (ШІ) для аналізу звернень громадян у

цифрових платформах уряду дозволяє швидко виявляти проблемні питання та пріоритетні напрямки діяльності.

Комплексний підхід

Він поєднує всі перераховані підходи, формуючи систему, де технології, організаційні структури, участь громадян та інновації взаємодіють. Такий підхід забезпечує баланс між ефективністю, прозорістю та інклюзивністю. Наприклад, Естонія як світовий лідер цифрового урядування поєднує e-Government, i-Voting, цифрові реєстри та відкриті дані, створюючи комплексну модель управління. Громадяни Естонії можуть проголосувати онлайн як на муніципальних і національних виборах так і на виборах до Європейського парламенту, використовуючи свою електронну ID-картку або SIM-карту Mobile-ID. Естонія залишається єдиною країною у світі, яка використовує е-голосування з 2005 року, залучаючи до виборчого і політичного процесу естонців всередині країни та тих, які проживають за кордоном [31, с. 19].

Реалізація цифрового публічного управління значно відрізняється у різних країнах, що зумовлено рівнем розвитку технологій, політичною культурою та соціальними умовами. Формування електронної демократії в усталених демократіях відбувалося поступово й закономірно. Високий рівень інституційної зрілості, сформовані традиції громадянської участі та наявність стабільної правової бази дозволили цим країнам швидко інтегрувати цифрові технології у політичний процес. Спочатку це проявилось у створенні офіційних урядових порталів та баз даних, що забезпечували доступ до публічної інформації. Згодом відбулось впровадження електронного урядування, електронного голосування, онлайн-петицій і цифрових платформ для громадських консультацій. Таким чином, електронна демократія у сталих демократіях стала органічним продовженням уже наявних демократичних практик, підсилюючи їх відкритість і ефективність.

Водночас в країнах із молодими або транзитивними демократіями, до яких належить і Україна, процес становлення електронної демократії має свої

особливості. Тут цифрові технології нерідко сприймалися не як інструмент поступового вдосконалення політичної системи, а як каталізатор реформ та засіб подолання дефіциту прозорості й довіри до влади. Для України цифровий доступ до інформації став ключовим чинником демократизації, особливо після Революції Гідності 2013-2014 рр., коли суспільство вимагало більшої підзвітності від влади та можливості прямої участі у формуванні державної політики. Самоорганізація громадян під час Євромайдану й розвиток волонтерського руху спричинили зростання довіри громадськості до організацій громадянського суспільства. Відбулися глибокі зрушення у свідомості народу, перетворення його на суб'єкта політики, здатного впливати на владу [32]. Саме в цей час починають активно розвиватися електронні петиції, системи електронних закупівель («Prozorro»), відкриті державні реєстри та онлайн-платформи громадських консультацій.

У стійких демократіях (Естонія, Швейцарія, Велика Британія, США, країни Північної Європи) формування е-демократії розвивалося еволюційно: на тлі зрілих інститутів, усталених процедур публічної підзвітності й високого рівня довіри. В основі лежить правова визначеність (цифрова ідентифікація, захист даних, відкриті формати, архітектури інтероперабельності), сталі бюджети на підтримку інфраструктури та культура участі, в якій цифрові інструменти доповнюють, а не замінюють офлайн-механізми. Естонія показує, як всеохопна цифрова ідентичність і шина даних (міжвідомча взаємодія) зменшують транзакційні витрати та відкривають шлях до інструментів політичної участі, включно з віддаленим голосуванням. Швейцарія інтегрує цифрові рішення у традицію прямої демократії: публічні консультації, доступ до законопроектів, поступові пілоти електронного голосування під жорстким аудитом. Велика Британія інституціалізувала онлайн-петиції з чіткими порогами розгляду парламентом, потужні портали відкритих даних і стандарти прозорих закупівель. У США цифрова демократія розвивається багаторівнево: федеральні ініціативи відкритих даних, муніципальні платформи партисипаторного бюджетування,

краудсорсинг регуляторних коментарів; водночас федералізм і фрагментація інфраструктур задають різну якість доступу між штатами та містами. Країни Півночі поєднують цифрову ідентичність, «за замовчуванням відкриті» дані, рутинну онлайн-консультаційну практику та комбінацію представницьких і деліберативних форматів (панелі громадян, платформи співтворення політик). Спільним для стійких демократій є те, що цифрові інструменти вмонтовані в інституції, вони спираються на процедури, які визначають, як і коли голос громадян впливає на політику, як забезпечується інклюзія, як запобігають маніпуляціям і як здійснюється зовнішній аудит безпеки та якості алгоритмів.

В Україні цифрові практики виникають як відповідь на виклики перехідного суспільства і війни з прицілом на швидку детінізацію, боротьбу з корупцією, підзвітність і сервісність держави. Після 2014 року ключовими стали відкриття державних реєстрів і масове розкриття даних, електронні закупівлі з громадським моніторингом, онлайн-петиції на національному та місцевому рівнях, а також розгортання інтеперабельності державних реєстрів. Жекало Г. вірно зазначила, що протести 2013-2014 рр. призвели до часткової зміни системи політичної влади, довели (принаймні на певний проміжок часу), що саме народ – це головне джерело влади і саме народ може приймати найбільш значущі рішення, які забезпечують подальший розвиток держави [33, с. 16].

Важливо, що багато сервісів проектувалися за принципом «цифрового народження» (by design): адміністративні послуги, довідки, реєстрації переводилися в онлайн з юридичною валідністю цифрових документів. Мобільний застосунок та екосистема державних послуг стали для мільйонів громадян первинним каналом взаємодії з державою від отримання документів до участі в петиціях чи консультаціях, від відстеження витратків до подання заявок на відшкодування чи допомогу постраждалим від війни.

Електронні закупівлі та продажі державного майна з відкритою аналітикою та слідкуванням громадських спільнот створили «ефект незворотності»: прозорість стала дешевшою за непрозорість, а доступність

машинозчитуваних даних дозволила незалежним спільнотам і журналістам проводити розслідування та аудит. Масштабність цифрових сервісів, однак, поставила нові завдання: усунення цифрового розриву між регіонами та віковими групами, стійкість критичної інфраструктури до кібератак, баланс між відкритістю даних і безпекою в умовах війни, підвищення спроможності органів влади до якісних онлайн-консультацій (щоб участь була не символічною, а результативною). Ще одним завданням було «підв'язати» механізми е-демократії до реальних політичних наслідків: для петицій і консультацій потрібні стандартизовані цикли зворотного зв'язку, вимірювані КРІ впливу на політики, сталі процедури зобов'язуючих відповідей і перетворення ідей громадян на норми права, бюджетні програми чи пілоти політики. Електронна демократія має в Україні великі перспективи для свого розвитку та значні переваги для самого українського суспільства. Це можна побачити з багатьох наявних практичних прикладів використання інструментів е-демократії в нашій країні від е-звернень та е-петицій до центральних та місцевих органів влади до бюджетів участі та е-консультацій на місцевому рівні [34].

На нашу думку, у стійких демократіях цифрову демократію можна назвати «надбудовою» над міцними інститутами й правом, де цифрові канали є ще одним формалізованим способом впливу на політику. Загалом ключовими вузлами є цифрова ідентичність, сталі моделі електронного голосування, глибока культура відкритих даних та витончені механізми деліберації, а також інтероперабельність реєстрів, масова цифрова сервісність, високий темп впровадження прозорих закупівель і зростання спроможності громадян до цифрової участі на тлі безпекових ризиків.

Далі порівняємо різні практики е-демократії (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Порівняльна таблиця практик е-демократії

Країни	Ключові інструменти	Режим участі	Модель управління даними	Сильні сторони	Обмеження/ризика	Приклад
Естонія	Всеохопна е-ID, інтероперабельність реєстрів, віддалене голосування, портали відкритих даних	Е-голосування, електронні консультації, онлайн-петиції	«Once-only», шина даних, аудит доступів	Низькі транзакційні витрати, високий рівень довіри	Кіберзагрози, залежність від єдиної ідентичності	Висока цифрова участь, скорочення бюрократії
Швейцарія	Платформи консультацій, відкриті законодавчі дані, обмежені пілоти е-голосування	Регулярні референдуми з цифровою підтримкою, краудкоментарі	Децентралізоване з єдиними стандартами	Сумісність із прямою демократією, якість деліберації	Обережність щодо безпеки е-голосування, кантональні відмінності	Висока легітимність рішень, інформована участь
Велика Британія	Портал петицій до Парламенту, відкриті дані, цифрові консультації	Петиції з формальними порогами, опитування, «Green/White Papers» онлайн	Відкриті формати, реєстри, повторне використання даних	Інституційний зв'язок петиції → дебати → відповідь	Ризик «кліктивізму», нерівні цифрові навички	Тисячі петицій із дебатами та відповідями уряду
США	data.gov, публічні коментарі, міські партисипаторні бюджети	Краудкоментарі до регуляцій, локальна участь, civic tech	Фрагментована, але масштабна екосистема	Інновації «знизу вгору», спільноти civic tech	Нерівність між юрисдикціями, поляризація	Багато локальних бюджетів участі
Північна Європа (Фінляндія, Данія)	Нац. е-ID, відкриті дані за замовчуванням, панелі громадян	Деліберативні панелі, краудсорсинг політик	Високі стандарти приватності, інтероперабельність	Інклюзивна участь, «доказова політика»	Висока вартість підтримки якості	Рішення, створені з громадянами, стабільна довіра
Україна	Масова цифрова сервісність, е-петиції, відкриті реєстри,	Петиції, консультації, бюджети участі, краудмоніторинг закупівель	Інтероперабельність, відкриті дані, мобільна першість	Прозорість і швидкість, залучення	Війна та кіберризика, цифровий розрив	Економія на закупівлях, зростання

	е-закупівлі з контролем, міжреєстрова взаємодія			мільйонів користувачів		громадського контролю
--	--	--	--	---------------------------	--	--------------------------

Джерело: сформовано автором за даними [35; 36]

Таким чином, публічне управління з використанням цифрових інструментів є сучасною формою організації державного та муніципального управління, яка забезпечує високу ефективність, прозорість, підзвітність та інклюзивність. Цифрові технології дозволяють автоматизувати процеси, скоротити бюрократичні бар'єри, забезпечити швидкий доступ громадян до послуг та інформації, а також активніше залучати їх до прийняття рішень через електронні петиції, опитування та платформи участі. Реалізація принципів прозорості, ефективності, безпеки та адаптивності сприяє підвищенню довіри до влади та зміцненню демократичних інститутів.

1.2. Поняття та сутність партисипації громадян в діяльності органів публічної влади

Партисипація громадян в діяльності органів публічної влади є одним із ключових елементів сучасної демократичної системи, яка прагне забезпечити не лише легітимність прийняття рішень, а й активну участь суспільства у формуванні політики та контролі за її реалізацією. В глобальному контексті демократичні держави дедалі більше орієнтуються на залучення громадян через різні канали комунікації, зокрема цифрові, створюючи умови для відкритого діалогу між владою та суспільством. На думку Кучук А.М., яку ми підтримуємо, важливою є необхідність безпосередньої участі громадян у прийнятті рішень, що стосуються публічного інтересу. Партисипація при цьому розглядається не лише як інструмент демократичного управління, а як форма соціального співбуття, що зміцнює громадянську ідентичність, солідарність і відповідальність. У цьому контексті демократія постає не як сукупність інституцій, а як жива політична практика [37].

Цей процес тісно пов'язаний із концепціями електронного урядування, цифрової демократії та публічного управління, адже сучасні технології відкривають нові можливості для залучення громадян до обговорення суспільно важливих питань, прийняття рішень та оцінки ефективності роботи

органів влади. В той же час партисипація громадян не обмежується лише технічними чи цифровими аспектами, вона включає комплекс політичних, соціальних та правових механізмів, що забезпечують реальний вплив громадян на процеси управління. Ця складна взаємодія є особливо актуальною в умовах швидких соціальних змін, глобалізації та зростання вимог до прозорості та підзвітності влади. Суспільство прагне мати не лише формальний голос у виборах, але й можливість безпосередньо впливати на політику, брати участь у плануванні бюджетів, контролювати реалізацію рішень і формувати пріоритети розвитку держави та громади.

Як зазначає Мазовіта А., «вчення про демократію участі популярне у наукових колах, маючи прикладний характер, позаяк активно застосовується на практиці багатьох західних країн. Визначальна ідея партисипативної демократії лежить у потенції пересічних громадян реалізовувати само керівництво. Однак ця ідея ще не імplementована в життя повною мірою» [38, с. 150]. Так, на думку Шебанова В., існують різні підходи до концептуального розмежування понять «цифрова демократія» та «електронна демократія». Автор пропонує розглядати ці поняття як синонімічні, що використовуються для опису одного і того ж феномену – трансформації демократичних інститутів та процесів публічного управління під впливом цифрових технологій [39, с. 98].

Таким чином, питання партисипації громадян виступає важливим показником рівня демократизації суспільства та ефективності публічного управління, адже воно відображає не тільки готовність органів влади до взаємодії з громадянами, а й здатність суспільства реалізовувати свої права та активно впливати на прийняття рішень. Саме ця взаємодія стає основою для формування більш відкритої, підзвітної та ефективною системи управління, що відповідає сучасним стандартам демократії та потребам громадян.

Загалом партисипація громадян у діяльності органів публічної влади є процесом, через який громадяни, індивідуально або колективно, беруть участь у політичному житті та управлінні державою. Ця участь може бути

прямою чи непрямою, формальною чи неформальною, і включає широкий спектр дій, від голосування на виборах до участі в громадських слуханнях та інших формах громадського обговорення. Наукові підходи до трактування цієї наукової категорії подано в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Наукові підходи до трактування сутності партисипації громадян в діяльності органів публічної влади

Автори	Визначення
Гончар Ю., Дрожжин Д., Зінченко А., Колодезний А. та ін.	«активна участь громадян в ухваленні та реалізації рішень – політичних, соціальних, економічних тощо» [40, с. 8]
Горблюк С.А.	«координація дій усіх зацікавлених сторін через мережу, де формується цільова взаємодія міської влади з бізнесом та суб'єктами громадянського суспільства» [41, с. 119]
Левченко О., Величко Н., Ковшун Л.	«свідома активна участь громадян у формуванні, виробленні та реалізації політичних та інших життєвих рішень» [42, с. 9]
Ціттель Т., Фукс Д.	«елементи спільної дискусії, які можна синтезувати та реконструювати, щоб служити теоретичною основою для обговорення, оцінки та інформування про стратегію партисипативної інженерії» [43, с. 11]
ОЕСД	«всі способи, за допомогою яких зацікавлені сторони (включаючи громадян) можуть бути залучені до циклу політики, а також до розробки та надання послуг. Це стосується зусиль державних установ, спрямованих на врахування думок, перспектив та внесків громадян та зацікавлених сторін. Участь дозволяє громадянам та зацікавленим сторонам впливати на діяльність та рішення державних органів на різних етапах циклу політики» [44, с. 13]

Джерело: сформовано автором

На нашу думку, партисипація громадян у діяльності органів публічної влади – це активна, системна і цілеспрямована участь населення у процесах прийняття рішень, контролю за діяльністю державних і муніципальних інституцій, а також у формуванні політик і програм, що впливають на суспільне життя. Вона передбачає не лише формальний вибір представників влади через голосування, а й безпосередню взаємодію громадян із органами публічного управління через консультації, електронні петиції, громадські слухання, участь у робочих групах та інших формах залучення, що забезпечують врахування інтересів різних верств населення та підвищують прозорість і ефективність управління.

Суть партисипації полягає у наступному:

1. Демократизація, тобто активна громадянська участь є основою демократичного суспільства, оскільки вона дозволяє громадянам формувати уряд та його політику
2. Залучення громадськості, процес, який дозволяє громадянам висловлювати свої думки, надавати зворотний зв'язок та впливати на політичні рішення.
3. Відповідальність влади, адже партисипація забезпечує засіб для громадян контролювати діяльність органів влади, що сприяє підзвітності та прозорості у прийнятті рішень.
4. Співучасть у владі, а саме – громадяни мають можливість не тільки вибирати представників, а й безпосередньо брати участь в ухваленні рішень та розробці політик.
5. Покращення управління, адже залучення громадян може сприяти підвищенню ефективності та якості управління за рахунок врахування широкого спектра думок і інтересів.

Як вірно зазначає Нікітенко Л.О. у дисертаційному дослідженні, «попри відмінності у поглядах і аргументах «за» чи «проти», дослідники різних наукових шкіл одностайно підкреслюють необхідність урівноваження домінуючої моделі представницької демократії елементами партисипативної демократії» [45, с. 67].

Принципи партисипації громадян у діяльності органів публічної влади наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Принципи партисипації громадян у діяльності органів публічної влади

Джерело: побудовано автором за даними [40; 46]

Так, принцип відкритості та прозорості передбачає, що всі процеси публічного управління мають бути доступними для розуміння та контролю громадянами [40, с. 14]. Відкритість означає, що інформація про діяльність органів влади, прийняті рішення, використання ресурсів та реалізацію політик доступна широкому колу населення. Дотримання цього принципу забезпечує довіру громадян до влади, зменшує ризик корупції та підвищує легітимність рішень. Прикладами реалізації є відкриті дані на платформах Prozorro, звіти уряду в онлайн-форматі, публічні слухання щодо місцевих бюджетів.

Принцип участі та залученості припускає те, що громадяни мають можливість активно впливати на прийняття рішень на всіх рівнях управління. Принцип передбачає, що усі зацікавлені сторони мають можливість активно залучатися до процесу прийняття рішень і брати участь у формуванні альтернативних варіантів та внесенні власних пропозицій [46, с. 125]. Це сприяє врахуванню різноманітних інтересів, підвищує соціальну відповідальність і залученість громадян. До них можна віднести електронні

петиції до Верховної Ради України, платформа Дія, бюджет участі в українських містах.

Принцип підзвітності ґрунтується на тім, що органи влади повинні бути відповідальні перед громадянами за свої рішення та дії. Це передбачає механізми контролю з боку населення, які дозволяють оцінювати ефективність управління, своєчасність та якість реалізації політик.

Значення цього принципу обумовлене тим, що підвищує рівень довіри до влади та мотивує державних службовців діяти ефективно й прозоро. Це онлайн-звіти про виконання державних програм, інтерактивні системи моніторингу закупівель тощо.

Принцип інклюзивності означає, що усі верстви населення повинні мати рівний доступ до участі у процесах публічного управління. Принцип інклюзивності забезпечує, щоб голоси меншин, вразливих груп і локальних громад також були враховані. Значення принципу полягає в тім, що його врахування сприяє соціальній справедливості та запобігає маргіналізації певних груп. Це доступні онлайн-платформи, адаптовані для людей з інвалідністю; консультації з молоддю, ветеранами та іншими соціальними групами.

Принцип цифрової доступності важливий тим, що сучасна партисипація неможлива без використання цифрових технологій, що забезпечують зручний, швидкий і безпечний доступ до інформації та можливостей участі. Цей принцип включає доступність мобільних додатків, платформ для голосування, сервісів зворотного зв'язку та відкритих даних. Ці інструменти підвищують масштаб залученості, робить участь більш інтерактивною та зручною. Принцип забезпечує доступність завдяки використанню чіткої лексики та відповідних засобів участі, офлайн або онлайн і на будь-якому пристрої [47, с. 26].

Принцип своєчасності та оперативності означає, що партисипація повинна забезпечувати можливість впливати на рішення до їх прийняття, а не лише після реалізації. Громадяни мають отримувати інформацію та брати

участь у процесах у режимі, що дозволяє реально коригувати політики.

Це підвищує ефективність управлінських рішень і дозволяє запобігати помилкам та конфліктам (онлайн-консультації щодо законопроектів, обговорення міських стратегій розвитку).

Принцип довіри та взаємодії важливий тим, що ефективна партисипація можлива лише за умови довіри між громадянами та органами влади. Влада повинна демонструвати готовність до діалогу, враховувати думку громадян та реагувати на їх пропозиції, і це забезпечує стабільність управління, легітимність рішень і активну участь суспільства. Наприклад, це оперативна відповідь органів влади на петиції, відкриті обговорення бюджетів, інтерактивні платформи для консультацій.

На нашу думку, принципи партисипації громадян у діяльності органів публічної влади є основою ефективного, прозорого та інклюзивного управління, що дозволяє забезпечити реальний вплив населення на процеси прийняття рішень, підвищити довіру до державних інститутів та стимулювати активну громадянську позицію. Дотримання принципів відкритості, підзвітності, своєчасності, інклюзивності, цифрової доступності та взаємодії створює умови для інтеграції громадян у всі етапи управлінської діяльності від формування політик до контролю за їхньою реалізацією. Саме завдяки таким принципам партисипація стає не формальним процесом, а реальним механізмом демократії, що забезпечує ефективність, легітимність і справедливість рішень органів влади.

Таким чином, партисипація громадян у діяльності органів публічної влади є невід'ємною складовою сучасної демократії, що поєднує принципи прозорості, підзвітності, ефективності та інклюзивності, забезпечуючи реальний вплив суспільства на процеси управління та розвиток держави.

Значення партисипації полягає у відповідних ключових аспектах. По-перше, лише через участь уможливорюється розбудова суспільства за демократичним сценарієм, з високим рівнем соціальної згуртованості [48, с. 112]. Вона забезпечує легітимність рішень влади, адже ті, хто беруть участь у

їх формуванні, сприймають їх як справедливі та обґрунтовані. По-друге, партисипація сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, оскільки громадяни отримують доступ до інформації про діяльність інституцій і можуть контролювати її ефективність. По-третє, вона стимулює активізацію громадянського суспільства, розвиток соціальної відповідальності та взаємодії між владою та населенням.

Функціонально партисипація виконує роль інструменту коригування політик та рішень, що дозволяє враховувати різноманітні інтереси та потреби суспільства, підвищує якість управлінських рішень та зменшує ризики соціальних конфліктів. Основні функції та форми партисипації громадян у діяльності органів публічної влади сформовано в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Основні функції та форми партисипації громадян у діяльності органів публічної влади

Функція партисипації	Характеристика	Форми реалізації	Приклади
Легітимізація рішень	Забезпечення прийняття рішень, що сприймаються громадянами як справедливі та обґрунтовані	Вибори, референдуми, громадські слухання	Місцеві вибори в Україні, референдум у Швейцарії
Підвищення прозорості та підзвітності	Контроль діяльності органів влади через доступ до інформації	Відкриті дані, звіти, онлайн-консультації	Платформа Prozorro (Україна), відкриті державні реєстри
Соціальна взаємодія та мобілізація громадян	Активізація громадянського суспільства, формування соціальної відповідальності	Волонтерські ініціативи, громадські проекти, участь у робочих групах	Бюджет участі у містах України, волонтерські програми у місцевих громадах
Коригування політик та рішень	Забезпечення врахування інтересів різних груп населення, зменшення ризиків соціальних конфліктів	Публічні обговорення, онлайн-платформи для пропозицій, краудсорсинг	Платформи для громадських консультацій у Великій Британії, e-Estonia i-Voting
Цифрова участь	Використання сучасних технологій для інтерактивного впливу на управлінські процеси	Електронні петиції, мобільні додатки, інтерактивні опитування	Дія (Україна), civic tech-проекти в США, урядові онлайн-петиції у Великій Британії

Джерело: сформовано автором за даними [41; 49]

На нашу думку, партисипація громадян у діяльності органів публічної влади є надзвичайно важливою, адже вона виступає ключовим механізмом реалізації демократичних принципів у сучасному суспільстві. Активна участь населення у процесах прийняття рішень, контролю за діяльністю державних органів та формуванні політик дозволяє забезпечити легітимність управлінських рішень, підвищує прозорість та підзвітність влади, а також сприяє розвитку громадянського суспільства. Партисипація забезпечує прямий зв'язок між державою та громадянами, дозволяючи враховувати різноманітні інтереси населення, зменшувати ризики соціальних конфліктів і корупційних проявів, а також формувати більш ефективні та адаптовані до потреб суспільства політики.

В Україні значення партисипації громадян набуває особливої актуальності у сучасних умовах, коли країна протистоїть повномасштабному вторгненню російської федерації. Війна радикально змінила контекст управління державою та підвищила потребу у взаємодії влади з громадянами. Як зазначають Рафальський О.О. та Майборода О.М., в умовах сучасних викликів, що постали перед Україною, ефективність державних інституцій стає ключовим чинником забезпечення будь-якої політики, зокрема реалізації комплексу заходів, спрямованих на подолання повоєнного дистресу українського суспільства [50, с. 251]. В цих умовах активна участь населення стає не лише елементом демократії, а й важливим фактором мобілізації ресурсів, координації дій та підтримки суспільної стійкості. Громадяни беруть участь у волонтерських ініціативах, надають матеріальну та фінансову підтримку Збройним Силам України, долучаються до локальних громадських організацій, а також активно використовують цифрові інструменти для комунікації з органами влади та обміну важливою інформацією.

Сучасні цифрові платформи, такі як Дія, електронні петиції, системи відкритих даних та сервіси онлайн-консультацій, дозволяють громадянам брати участь у прийнятті рішень навіть у складних умовах воєнного часу. Наприклад, через онлайн-сервіс Дія можна швидко отримати доступ до

державних послуг, подати заяви щодо допомоги переселенцям, отримати актуальну інформацію про евакуацію чи соціальні виплати [30]. Це створює ефективний канал взаємодії між владою та населенням, дозволяє швидко реагувати на потреби громадян і забезпечує безперервність управлінських процесів навіть в умовах надзвичайної ситуації.

Крім того, партисипація сприяє зміцненню національної єдності та формуванню громадянської відповідальності. Громадяни, які активно беруть участь у підтримці державних ініціатив, відчують свою значущість у захисті країни, у плануванні розвитку громад та у контролі за розподілом ресурсів. Це підвищує соціальну згуртованість, допомагає підтримувати моральний дух населення та зміцнює довіру до органів влади, що особливо критично в умовах війни. Партисипативні практики набувають більшого поширення на тлі розвитку громадського суспільства та реформи децентралізації в Україні [51].

Значення важливості партисипації громадян у діяльності органів публічної влади в Україні наведено на рис. 1.3.

Партисипація громадян у діяльності органів публічної влади в Україні є важливим інструментом розвитку демократії та підвищення ефективності управління, проте має певні специфічні риси, переваги та виклики, що визначають її особливості в національному контексті. Сучасний український досвід показує, що партисипація формується під впливом історичних, політичних, соціальних та технологічних чинників, що визначає її унікальні риси. Однією з ключових специфічних рис української партисипації є її поєднання традиційних форм участі з цифровими інструментами. Традиційні механізми, такі як участь у громадських слуханнях, звернення до органів місцевого самоврядування, робота в громадських комітетах, доповнюються сучасними цифровими платформами: електронними петиціями, сервісами онлайн-консультацій, платформами для участі у формуванні бюджету. Це створює унікальну можливість для громадян впливати на управлінські процеси незалежно від їх місцезнаходження та соціального статусу.

<i>Причини</i>	<i>Характеристика</i>	<i>Приклади</i>
Легітимізація рішень влади	Забезпечує, що прийняті рішення сприймаються громадянами як справедливі та обгрунтовані	Залучення громадян до обговорення законопроектів, електронні петиції на сайті Верховної Ради
Підвищення прозорості та підзвітності	Громадяни можуть контролювати діяльність органів влади та ефективність використання ресурсів	Платформа Prozorro для прозорих державних закупівель, відкриті дані уряду
Активізація громадянського суспільства	Стимулює участь населення у волонтерських та соціальних ініціативах	Волонтерські штаби для допомоги ЗСУ, організація гуманітарної допомоги для переселенців
Підвищення ефективності управління	Залучення громадян дозволяє враховувати різні потреби та пріоритети	Платформа Дія для надання державних послуг та онлайн-консультацій
Соціальна згуртованість та національна єдність	Участь у процесах управління зміцнює почуття відповідальності та взаємопідтримки серед населення	Координація дій громад у волонтерських ініціативах, спільні громадські проекти під час війни
Адаптивність держави в умовах криз	Швидкий зворотний зв'язок від громадян дозволяє оперативно реагувати на надзвичайні ситуації	Онлайн-заявки на соціальні виплати для переселенців, інформаційні платформи про безпеку та евакуацію

Рис. 1.3. Значення важливості партисипації громадян у діяльності органів публічної влади в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [52; 53]

Ще одна специфічна риса – це підвищена роль громадянського суспільства та волонтерських ініціатив, особливо в умовах війни з РФ. В умовах воєнного часу українські громадяни активно беруть участь у підтримці державних та місцевих інституцій, координації гуманітарної допомоги, забезпеченні соціальної стабільності, що значно виходить за межі формальної участі у виборах чи консультаціях. Ця особливість робить

українську модель партисипації більш гнучкою, адаптивною та здатною швидко реагувати на надзвичайні ситуації.

Серед переваг партисипації громадян в Україні можна виділити підвищення легітимності рішень органів влади, оскільки участь громадян у формуванні політик та контролі за їх реалізацією сприяє довірі до державних інститутів. Партисипація також стимулює соціальну згуртованість та національну єдність, що особливо важливо в умовах воєнного конфлікту. Вона сприяє підвищенню ефективності управління, оскільки влада отримує оперативний зворотний зв'язок від громадян, може коригувати політики, а також більш чітко визначати пріоритети розвитку громад і держави. Крім того, використання цифрових платформ дозволяє розширити доступність участі, залучаючи навіть ті верстви населення, які традиційно були відсторонені від управлінських процесів.

Разом із тим, партисипація має і певні недоліки та виклики в українському контексті. Одним із них є нерівномірність доступу до інформації та цифрових технологій, що може обмежувати участь певних груп населення. Також існує проблема інформаційної нерівності та низького рівня громадянської освіти, що знижує якість внеску громадян у процеси прийняття рішень. Власне тому, однією з ключових умов ефективності є забезпечення технічної доступності Інтернету в сільських та віддалених територіях, а також підготовка населення до користування електронними інструментами управління [54, с. 270]. В умовах війни виникають додаткові складнощі, пов'язані з безпекою інформації, ризиком дезінформації та обмеженою здатністю органів влади оперативно реагувати на запити громадян у кризових ситуаціях. Нарешті, певна інертність або недовіра до влади може знижувати ефективність партисипації, особливо там, де відсутня традиція відкритого діалогу між владою та громадянами.

З урахуванням цих особливостей українська модель партисипації демонструє як значні можливості для розвитку демократії та ефективного управління, так і виклики, що потребують подальшого вдосконалення,

зокрема через підвищення цифрової грамотності населення, розширення каналів комунікації та зміцнення довіри до органів влади.

Таким чином, партисипація громадян у діяльності органів публічної влади в Україні сьогодні є демократичним принципом та стратегічною необхідністю. Вона дозволяє громадянам впливати на прийняття рішень, забезпечує прозорість і ефективність управління, зміцнює соціальну згуртованість і підтримує державу в умовах воєнних викликів, забезпечуючи стійкість та адаптивність суспільства перед сучасними загрозами.

РОЗДІЛ 2

ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ

2.1. Правова основа цифрової партисипації та електронної демократії в Україні

Сучасна трансформація публічного управління в Україні неможлива без інтеграції цифрових технологій, які відкривають нові можливості для взаємодії громадян із органами влади та реалізації принципів демократії. У цьому контексті питання правової основи цифрової партисипації та електронної демократії набуває особливої ваги, оскільки відсутність чітко визначених юридичних норм може обмежувати ефективність участі громадян, ставити під сумнів легітимність прийнятих рішень і створювати ризики для захисту прав та безпеки учасників процесу.

Ми погоджуємось з думкою Буря К.М., що в умовах демократизації й політичної модернізації посткомуністичних суспільств, правові суперечності потребують аналізу з точки зору політичних наук з метою вироблення конкретних рекомендацій для їх подальшого реформування [55, с. 28].

Особливу актуальність правова база цифрової партисипації набуває в умовах воєнного часу, коли швидкість прийняття рішень та ефективність комунікацій між громадянами і владою стають критично важливими. Суттєві зміни, що відбуваються в суспільно-політичному й економічному житті України потребують формування інноваційної системи управління територіальним розвитком. До такої системи можна віднести партисипативне управління [56, с. 17]. Ключові напрями правового регулювання цифрової партисипації та електронної демократії в Україні наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Ключові напрями правового регулювання цифрової партисипації та електронної демократії в Україні

Напрями правового регулювання	Характеристика	Правові основа
Законодавство про електронні послуги та цифрове управління	Регулює надання державних послуг в електронній формі, визначає процедури електронного взаємодії громадян і органів влади	Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», платформа Дія
Право на участь та електронні петиції	Визначає можливості громадян брати участь у прийнятті рішень через цифрові механізми	Закон України «Про звернення громадян», електронні петиції на сайті Верховної Ради
Захист персональних даних та конфіденційність	Регулює обробку та захист особистих даних громадян, що використовуються в електронних сервісах	Закон України «Про захист персональних даних», GDPR-подібні стандарти для державних сервісів
Інформаційна безпека та кіберзахист	Встановлює правила забезпечення безпеки інформації та захисту від кіберзагроз у процесі цифрової взаємодії	Накази та стандарти Держспецзв'язку, нормативи з кібербезпеки державних платформ
Доступність та інклюзивність цифрових сервісів	Забезпечує рівний доступ усіх верств населення до електронних послуг та платформ для участі	Адаптація платформ для людей з інвалідністю, багатомовні інтерфейси, мобільні додатки для віддалених громад
Регулювання електронного голосування та онлайн-консультацій	Визначає процедури легітимності електронного голосування, опитувань та консультацій	i-Voting в естонському досвіді як орієнтир, законодавчі ініціативи щодо електронного голосування в Україні

Джерело: сформовано автором за даними [40; 41]

Отже, зроблено висновок, що правова база цифрової партисипації та електронної демократії охоплює не лише технологічні аспекти, але й гарантії безпеки, прозорості та інклюзивності участі громадян у процесах публічного управління.

Далі розглянемо основні нормативно-правові акти, що регулюють питання цифрової партисипації та електронної демократії в Україні:

Конституція України

Основний закон країни гарантує права громадян на інформацію та участь в державному управлінні. Конституція України, прийнята у 1996 році,

є фундаментальним законом держави і закладає основи демократичного устрою, прав і свобод громадян, а також принципи організації публічної влади. Хоча терміни «цифрова партисипація» та «електронна демократія» прямо в тексті Конституції не вживаються, її положення створюють юридичний фундамент для розвитку цих процесів, закладаючи принципи, на яких базуються сучасні механізми цифрової участі громадян.

Так, Конституція України гарантує політичні права та свободи громадян, що є базовою передумовою для будь-яких форм партисипації. Статті 38-40 надають громадянам право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, проводити мітинги й збори, а також направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів [57].

Також Конституція гарантує свободу вираження поглядів та право на інформацію, тобто кожен громадянин має право вільно шукати, отримувати та поширювати інформацію. Конституція України визначає принципи відкритості та підзвітності органів публічної влади (ст. 118). В умовах сучасних викликів, зокрема, воєнного конфлікту з російською федерацією, Конституція виступає також основою для легітимізації кризових рішень через цифрові механізми, адже гарантує права на участь, доступ до інформації та контроль за владою навіть у надзвичайних ситуаціях. Ці положення дозволяють розвивати інтерактивні платформи для збору пропозицій громадян, онлайн-консультацій, електронних петицій та інших форм цифрового залучення, що забезпечують оперативність, доступність і безпеку процесів управління [57].

Концепція розвитку електронного урядування

Це документ, який визначає напрями, механізми і строки формування ефективної системи електронного урядування в Україні для задоволення

інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб, вдосконалення системи державного управління, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку країни [58]. Серед ключових напрямів реалізації концепції виокремимо модернізацію публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій:

- 1) розвиток електронних послуг;
- 2) розвиток відкритих даних;
- 3) розвиток електронних інструментів залучення громадян;
- 4) розвиток електронної ідентифікації та довірчих послуг.

Особливої актуальності концепція набуває в умовах війни, коли цифрові інструменти дозволяють забезпечити безперервність надання послуг, координацію гуманітарної допомоги, комунікацію громадян із органами влади та швидке реагування на виклики безпекового та соціального характеру.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року [19]. Вона спрямована на інтеграцію України в глобальний інформаційний простір, розвиток інформаційних технологій та підвищення рівня цифрової грамотності населення. Це комплексний державний документ, який визначає пріоритети, напрями та механізми формування суспільства, в якому інформація, знання та цифрові технології стають ключовими ресурсами для розвитку економіки, державного управління та громадянського життя. Серед основних напрямів реалізації стратегії виділяють:

- 1) розвиток інформаційної інфраструктури та комунікаційних мереж, забезпечення доступу до високошвидкісного Інтернету, інтегрованих державних платформ та хмарних сервісів для громадян і бізнесу;

- 2) доступ до інформації та знань, забезпечення відкритого доступу до державної інформації, інтеграція відкритих даних у процеси прийняття рішень та аналітичні системи;
- 3) розвиток е-економіки, підтримка інноваційних стартапів, розвиток ІТ-галузі, впровадження технологій штучного інтелекту, блокчейну та інших цифрових рішень у економічних процесах;
- 4) розвиток електронного урядування, електронних реєстрів, онлайн-заяв, платформ для цифрової взаємодії між громадянами та державою;
- 5) розвиток е-демократії та е-освіти, науки та інновацій в цій сфері, е-культури, е-медицини;
- 6) охорону навколишнього природного середовища;
- 7) розвиток інформаційної безпеки;
- 8) розвиток міжнародного співробітництва в цій сфері [19].

В Україні стратегія розвитку інформаційного суспільства реалізується через комплекс заходів, включаючи запуск цифрових платформ (Дія, системи електронного урядування, відкриті дані), розвиток цифрової інфраструктури, впровадження електронних освітніх програм та формування цифрової культури серед населення. Особливого значення стратегія набуває в умовах воєнного конфлікту з РФ, оскільки цифрові технології дозволяють забезпечувати оперативність управлінських рішень, доступ до критичної інформації, координацію гуманітарної допомоги, а також безпеку та ефективність публічних сервісів.

Важливим аспектом є право громадян на інформацію, яке закріплене в Конституції України та спеціальному законодавстві, зокрема, у Законах «Про доступ до публічної інформації» та «Про електронні документи та електронний документообіг». Це право гарантує можливість отримувати актуальні дані про діяльність органів влади, бюджетні витрати, соціальні програми, нормативні акти та інші публічні ресурси. У контексті електронної демократії воно реалізується через відкриті дані, інтерактивні державні

портали та онлайн-платформи, що дозволяють громадянам не лише отримувати інформацію, а й аналізувати її та робити обґрунтовані пропозиції щодо покращення державного управління.

Ще одним важливим аспектом є доступність інформації. У цифрову епоху вона забезпечується через інтегровані онлайн-платформи, мобільні додатки та електронні сервіси, які дозволяють громадянам отримувати інформацію у зручному форматі незалежно від місця проживання. В Україні прикладом є платформа Дія, через яку громадяни можуть отримувати відомості про свої соціальні виплати, послуги держреєстрів, подавати електронні заяви та брати участь у публічних консультаціях [30]. В умовах війни доступність цифрових сервісів стає особливо важливою для переселенців, людей у зоні бойових дій та тих, хто не має фізичної можливості звертатися до державних установ.

Не менш значущим є повнота та своєчасність інформації, які визначають ефективність партисипації. Громадяни можуть брати активну участь у процесах прийняття рішень лише тоді, коли інформація є актуальною, точною та доступною у режимі реального часу. Під час війни значна частина інформації не підлягає розголошенню, що зумовлено вимогами безпеки, а також постійними ризиками колабораціонізму, диверсійних та інших ворожих дій, які становлять небезпеку для життя громадян, стратегічних та інфраструктурних об'єктів [59, с. 29].

Закон України «Про доступ до публічної інформації», прийнятий у 2011 р., є ключовим нормативно-правовим актом, що забезпечує правове підґрунтя доступу громадян до інформації, яка перебуває у володінні органів державної влади та місцевого самоврядування. Цей закон закріплює право кожного громадянина на отримання повної, достовірної та своєчасної інформації, що стосується діяльності органів влади, виконання ними функцій та реалізації державних програм. Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації [60]. У контексті

партисипації громадян та електронної демократії він виступає фундаментальним інструментом, що дозволяє громадянам активно включатися в процеси прийняття рішень, контролювати діяльність органів влади та формувати пропозиції щодо вдосконалення державного управління.

Особливої актуальності закон набуває в умовах воєнного конфлікту з РФ, коли оперативний доступ до інформації стає критично важливим для громадян та органів влади. Через механізми, передбачені законом, українці можуть отримувати актуальні дані про гуманітарну допомогу, переселення, соціальні виплати та безпекову ситуацію, що дозволяє не лише захищати свої права, а й брати активну участь у кризовому управлінні та реагуванні на виклики воєнного часу.

Закон України «Про інформацію» є базовим нормативно-правовим актом, який регулює загальні засади інформаційних відносин у державі, визначає права та обов'язки громадян, органів влади та інших суб'єктів у сфері створення, використання, поширення та захисту інформації. Він закладає фундамент для розвитку доступу до інформації, що є невід'ємним аспектом цифрової партисипації та електронної демократії в Україні. Цей Закон регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації [61].

Закон встановлює, що інформація в державі є відкритою, за винятком випадків, визначених законодавством, та визначає механізми доступу громадян до неї. Громадяни мають право отримувати, використовувати та поширювати інформацію, що стосується діяльності органів влади, суспільного життя, економіки та соціальної сфери. Це створює правову основу для активної участі громадян у публічному управлінні, оскільки для ефективної партисипації необхідно мати доступ до достовірної та повної інформації.

Зазначимо, що Закон України «Про інформацію» є фундаментальним нормативним актом, який забезпечує базові права громадян на доступ до інформації, створює юридичні механізми для прозорості діяльності органів

влади та сприяє розвитку цифрової партисипації та електронної демократії. Він формує основу для реалізації принципів відкритості, підзвітності та участі громадян у публічному управлінні, що є надзвичайно важливим для зміцнення демократичних інститутів та активного громадянського суспільства в Україні.

Правові аспекти участі громадян у партисипації формують основу для легітимної, прозорої та ефективної взаємодії населення з органами публічної влади. Вони визначають рамки, права та обов'язки учасників процесу, механізми реалізації громадянського впливу на прийняття рішень та контроль за діяльністю органів влади. Так, *Закон України «Про звернення громадян»* є ключовим нормативним актом, який регулює порядок реалізації громадянами свого права на звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення [62].

В умовах цифровізації цей закон реалізується не лише через традиційні письмові звернення, але й через електронні сервіси та онлайн-платформи, такі як Дія, електронні петиції та інтерактивні портали місцевого самоврядування. Закон «Про звернення громадян» також визначає обов'язки органів влади щодо організації розгляду звернень, захисту персональних даних та забезпечення відкритості процесу. Це створює умови для законної, безпечної та ефективної участі громадян у публічному управлінні, підвищує рівень довіри населення до державних інститутів та формує культуру активної громадянської участі.

Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні». Метою Методичних рекомендацій

є визначення переліку механізмів, здатних забезпечити участь громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні [63]. Вони є важливим нормативним документом, який закріплює практичні інструменти залучення громадян до планування, обговорення та контролю за виконанням місцевих бюджетів, а також спрямовано на підвищення прозорості бюджетного процесу, забезпечення підзвітності органів місцевого самоврядування та розвитку практики партисипації громадян на локальному рівні.

Методичні рекомендації деталізують порядок організації цих заходів, строки проведення, форми документування та врахування пропозицій громадян при остаточному прийнятті рішень. Під участю громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні необхідно розуміти набір різноманітних способів безпосередньої взаємодії громадськості з органами місцевого самоврядування з питань місцевого бюджету на кожному етапі бюджетного процесу [63]. Особливу увагу в рекомендаціях приділено цифровим інструментам залучення громадськості, що дозволяє інтегрувати електронні сервіси у бюджетний процес.

Аспект цифровізації послуг, що надаються органами влади громадянам, представлено *Законом України «Про адміністративні послуги»*. Він визначає правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг [64]. Основним завданням закону є забезпечення доступності, якості та своєчасності адміністративних послуг, зокрема через використання електронних каналів, що дозволяє громадянам отримувати послуги без необхідності фізично відвідувати органи влади. Закон визначає єдині стандарти надання послуг, строки їх виконання, форми звернення та обов'язок органів влади інформувати громадян про доступні послуги та процедури.

В контексті електронної демократії закон набуває особливого значення, оскільки доступ до адміністративних послуг через цифрові платформи сприяє партисипації громадян. Наприклад, через платформу Дія громадяни можуть отримувати електронні довідки, подавати заяви на реєстрацію

бізнесу, зміну місця проживання, оформлення соціальних виплат та інші адміністративні послуги. Такий формат забезпечує прозорість процесу, скорочує бюрократичні бар'єри, підвищує ефективність взаємодії громадян із державою та формує умови для активної участі населення у публічних процесах.

За результатами проведеного дослідження нами виокремлено наступні найбільші недоліки правової основи цифрової партисипації та електронної демократії в Україні:

1) фрагментарність законодавчої бази, адже нормативні акти приймаються окремо та нерідко без взаємної узгодженості, що створює правові прогалини і суперечності у практичному застосуванні;

2) відсутність єдиного базового закону про цифрову демократію, тобто існують норми про електронні петиції, звернення громадян, електронні послуги, проте комплексного закону, який би регулював усі інструменти цифрової участі, немає;

3) недостатнє нормативне забезпечення кібербезпеки, тому ризики підробки електронних підписів, маніпуляцій результатами електронних опитувань чи атак на державні реєстри залишаються високими, що знижує довіру громадян;

4) обмежена правова регламентація інноваційних інструментів, адже такі форми, як електронні консультації, громадський бюджет онлайн, цифрові платформи для участі громадян, часто функціонують без чіткої законодавчої регламентації, що робить їх реалізацію залежною від місцевих ініціатив;

5) низька юридична відповідальність за порушення прав громадян у цифровій сфері – законодавство недостатньо захищає користувачів у випадках неправомірного обмеження доступу до цифрових інструментів або порушення правил прозорості;

6) невідповідність між національними та європейськими стандартами, адже Україна задекларувала курс на інтеграцію до ЄС, проте

окремі законодавчі норми щодо цифрової участі ще не гармонізовані з європейськими практиками (GDPR, eIDAS тощо);

7) недостатня деталізація процедур участі громадян, оскільки Закони часто обмежуються декларативними нормами без чітких алгоритмів реалізації (наприклад, як саме мають враховуватися результати онлайн-консультацій).

На нашу думку, правові аспекти доступу до інформації у контексті партисипації та електронної демократії в Україні охоплюють право на отримання інформації, її доступність, повноту, своєчасність, а також розвиток цифрової грамотності громадян. Саме забезпечення цих аспектів створює умови для ефективного включення населення у процеси державного управління, підвищує прозорість і підзвітність органів влади, зміцнює демократичні інститути та сприяє формуванню активного громадянського суспільства навіть в умовах воєнних викликів.

2.2. Інституційне забезпечення цифрової партисипації та електронної демократії в Україні

Інституційне забезпечення цифрової партисипації та електронної демократії в Україні є одним із ключових напрямів формування сучасної демократичної держави, яка прагне забезпечити прозорість, підзвітність і відкритість влади, а також залучення громадян до процесів прийняття рішень за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. У контексті глобальної цифрової трансформації, що охоплює всі сфери суспільного життя, Україна поступово формує комплексну систему правових, організаційних та технологічних механізмів, які створюють сприятливі умови для розвитку інструментів електронної демократії та активної участі громадян у політичному процесі. Проте спостерігаються проблеми з подальшим моніторингом реалізації ініціатив, що підтверджує тезу про

слабку інституційну спроможність органів влади забезпечити повний цикл участі: від ініціювання до впровадження та зворотного зв'язку [65, с. 172].

Особливе значення інституційного забезпечення полягає у визначенні відповідальних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які координують політику у сфері цифрової демократії, встановленні нормативно-правових засад її функціонування, а також у розробці та впровадженні стратегічних документів, що визначають пріоритети розвитку інформаційного суспільства. Серед основних інституційних суб'єктів ми виокремили:

- Верховну Раду України, яка приймає закони та визначає правові основи цифрової взаємодії держави та суспільства;
- Кабінет Міністрів України, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері цифровізації;
- Міністерство цифрової трансформації України, яке виконує роль ключового координатора у сфері розвитку електронних сервісів та цифрової демократії; а також органи місцевого самоврядування, які впроваджують інструменти е-участі на рівні громад.

Важливо зазначити, що інституційне забезпечення цифрової партисипації передбачає діяльність органів влади та залучення широкого кола стейкхолдерів, тобто інститутів громадянського суспільства, експертного середовища, міжнародних організацій і партнерів, які надають технічну, фінансову та методичну підтримку у впровадженні електронних інструментів участі. Значний внесок у розвиток цифрової демократії в Україні здійснюють також міжнародні програми, спрямовані на розвиток відкритого врядування, прозорості та інновацій у сфері управління.

В Україні ключовим органом державної влади, який відповідає за цифровізацію та розвиток електронної демократії, є *Міністерство цифрової трансформації України*. Міністерство цифрової трансформації України є

ключовим центральним органом виконавчої влади, який відповідає за розробку та впровадження державної політики [66]. Сфера його діяльності охоплює розвиток цифрової економіки, підтримку ІТ-галузі, а також забезпечення функціонування правового режиму Дія Сіті, створеного для стимулювання інновацій та технологічного розвитку країни [67]. Його діяльність охоплює широкий спектр завдань, пов'язаних із впровадженням цифрових технологій у державному управлінні, розвитком електронних сервісів, забезпеченням доступу громадян до державних послуг та створенням інноваційного цифрового середовища для взаємодії громадян, бізнесу та влади.

Одним із основних аспектів функціонування цього органу є координація та інтеграція електронних послуг. Міністерство розробляє та підтримує платформи, які об'єднують різні державні сервіси в єдиному цифровому середовищі, зокрема Дія, яка дозволяє громадянам отримувати адміністративні послуги онлайн, подавати електронні заяви, брати участь у державних консультаціях та користуватися електронними документами. Така інтеграція забезпечує зручність та доступність державних послуг, зменшує бюрократію та підвищує ефективність публічного управління.

Ще одним важливим аспектом є розвиток електронної демократії та цифрової партисипації. Міністерство цифрової трансформації реалізує проекти, які дозволяють громадянам впливати на прийняття рішень органами влади через електронні петиції, онлайн-консультації, опитування та голосування. Це створює платформу для прозорого і відкритого діалогу між владою та суспільством, що є критично важливим для легітимності державних рішень та розвитку активного громадянського суспільства.

Крім того, орган відповідає за цифрову безпеку та захист персональних даних, що є невід'ємною умовою ефективного функціонування електронних сервісів та партисипації громадян [66]. В умовах воєнного часу цей аспект набуває особливої значущості, адже цифрові платформи стають каналами

оперативного інформування населення про евакуацію, гуманітарну допомогу, соціальні виплати та безпекові заходи.

Міністерство також здійснює регуляторну та освітню функцію, координуючи впровадження законодавчих та нормативних актів у сфері цифровізації, електронного урядування та захисту інформації, а також підвищує цифрову грамотність громадян і державних службовців. Це дозволяє забезпечити ефективне використання цифрових платформ та інтеграцію технологій у процеси управління на всіх рівнях державної влади. Міністерство є центральним органом, який формує стратегічне, нормативне та технологічне підґрунтя цифровізації держави, забезпечує розвиток електронної демократії та створює умови для активної партисипації громадян у діяльності органів публічної влади.

Калішенко Є.О. зазначає, що в Україні ситуація склалася так, що у сфері електронного урядування різні органи мають різні функції. Так, за державну стратегію відповідало Державне агентство з питань електронного урядування, за Єдиний державний портал адміністративних послуг, ведення Реєстру адміністративних послуг – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, за виконання функцій центрального засвідчувального органу, здійснення повноважень у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації – Міністерство юстиції України. Таким чином, відсутність чіткого розподілу відповідальності між міністерствами призводило до дублювання функцій та нечіткого розподілу завдань і, як наслідок, нераціонального використання людських і фінансових ресурсів, низького рівня інституційної спроможності щодо проведення реформ та формування державної політики, повільного упровадження [68].

Інституційне зміцнення сфери електронної демократії (далі – е-демократії) в Україні відбувається завдяки синергетичній взаємодії Міністерства цифрової трансформації та громадського сектору. Проактивна діяльність громадських об'єднань, що опікуються проблематикою е-демократії, спрямована на удосконалення її концептуального та

стратегічного становлення, формування законодавчої бази та сприяння розробці функціоналу платформ взаємодії між громадянином та державою [69, с. 1].

Громадські об'єднання відіграють ключову роль у розвитку цифрової дипломатії в Україні, виступаючи посередниками між суспільством, державними структурами та міжнародними партнерами, використовуючи інструменти цифрових технологій для комунікації, просування національних інтересів та формування позитивного іміджу держави у світі. Їх діяльність дозволяє активізувати суспільно-політичні процеси, посилити міжнародну співпрацю та залучити громадян до участі в глобальних інформаційних мережах. Як зазначає Зорич О., вони утворюють соціальну мережу узгодження інтересів між індивідами та владними інститутами, розвивають спільну мотивацію та комунікативне середовище для суспільного розвитку на основі політичного самовизначення індивідів і спільноти в цілому [70, с. 45].

Зазначимо, що громадські об'єднання сприяють поширенню правдивої інформації про Україну на міжнародному рівні, протидіючи дезінформації та пропаганді, особливо в умовах гібридної війни та інформаційних атак з боку російської федерації. Використовуючи цифрові платформи (соціальні мережі, сайти, онлайн-видання, мультимедійні ресурси), вони поширюють об'єктивні дані про події в Україні, просувають українські культурні та демократичні цінності, а також формують інформаційну підтримку на користь нашої держави.

Також ці організації сприяють розвитку цифрової дипломатії шляхом організації онлайн-заходів (міжнародних конференцій, вебінарів, публічних дискусій), які дають можливість напряду комунікувати з іноземною аудиторією, обговорювати актуальні питання безпеки, економіки та прав людини. Важливо, що громадські об'єднання можуть діяти більш гнучко, ніж державні органи, і швидко реагувати на зміни у глобальному інформаційному середовищі. Громадські об'єднання також забезпечують платформу для взаємодії українських громадян із міжнародними інституціями, донорами та

організаціями. Завдяки цьому відбувається залучення інвестицій, грантів, міжнародної технічної допомоги, що зміцнює як цифрову дипломатію, так і розвиток громадянського суспільства в цілому.

Наприклад, українські громадські організації, такі як «Український кризовий медіа-центр», активно використовують цифрові інструменти для поширення інформації про Україну англійською мовою, організують брифінги та міжнародні інформаційні кампанії [71]. Іншим прикладом є діяльність численних діаспорських організацій, які через цифрові платформи лобюють інтереси України у країнах проживання, організують онлайн-кампанії на підтримку українських біженців та армії.

Ще одним показовим прикладом громадської організації, яка суттєво сприяє розвитку цифрової партисипації та електронної демократії в Україні, є ГО «Центр демократії та верховенства права» (ЦЕДЕМ) [72], що працює над просуванням прозорості влади, доступу громадян до публічної інформації та розвитку інструментів участі суспільства у прийнятті рішень. В рамках своєї діяльності ЦЕДЕМ активно підтримує цифрові ініціативи, які дозволяють громадянам не лише отримувати інформацію, а й взаємодіяти з державними органами у зручному онлайн-форматі. Зокрема, одним із важливих напрямів роботи ЦЕДЕМ є розвиток електронних інструментів доступу до публічної інформації. Крім того, ЦЕДЕМ активно займається освітньою діяльністю, проводячи тренінги та навчальні програми щодо використання цифрових інструментів демократії, що формує у громадян компетентність у сфері електронної участі та підвищує рівень цифрової грамотності суспільства. Таким чином, приклад ЦЕДЕМ демонструє, як громадські організації можуть відігравати ключову роль у розвитку цифрової демократії, забезпечуючи суспільство знаннями, інструментами та практиками для більш ефективної взаємодії з державою.

Таким чином, громадські об'єднання в Україні не лише розширюють можливості держави у сфері цифрової дипломатії, але й виступають самостійними суб'єктами міжнародної комунікації, що сприяють зміцненню

іміджу країни, розвитку демократичних цінностей і формуванню глобальної підтримки України у світі.

У свою чергу, органи місцевого самоврядування в Україні також відіграють ключову роль як інституція цифрової партисипації та електронної демократії, оскільки саме на місцевому рівні громадяни найчастіше взаємодіють із владою та можуть безпосередньо впливати на ухвалення рішень, що стосуються їхніх щоденних потреб і розвитку громади. Завдяки цифровим технологіям органи місцевого самоврядування поступово трансформуються із традиційних адміністративних структур у відкриті платформи для співпраці з мешканцями. Вірним є твердження Богач Ю.А., що «цифровізація органів місцевого самоврядування є новим етапом у розвитку місцевого самоврядування, яка дає можливість суттєво підвищити його результативність в рамках загального тренду формування цифрового суспільства не тільки в Україні, а й у світі. Цифровізація місцевих послуг пов'язана із застосуванням цифрових технологій в адміністративні процеси – виявлення й планування проблем, моніторинг та оцінка результатів, модифікація рішень» [73, с. 265].

Сьогодні цифрова партисипація на місцевому рівні реалізується через різні інструменти електронної демократії: електронні петиції, громадський бюджет (бюджет участі), онлайн-консультації з громадськістю, електронні платформи для обговорення проєктів рішень та стратегій розвитку, а також сервіси електронних адміністративних послуг. Функціонування таких інструментів дозволяє жителям громад брати активну участь у формуванні місцевої політики, висловлювати власну позицію та впливати на пріоритети бюджетних видатків. Це забезпечує підвищення прозорості управління, зменшення рівня корупційних ризиків і водночас сприяє формуванню довіри між громадянами та владою. Органи місцевого самоврядування є своєрідними модераторами цього процесу, адже саме вони створюють нормативні умови, технологічні платформи та організаційні механізми для реалізації цифрової демократії. Важливим чинником є також інтеграція

місцевих ініціатив у загальнодержавні цифрові проекти, такі як «Дія», яка дозволяє стандартизувати і поширювати найкращі практики.

Прикладом успішної реалізації цифрової партисипації можна назвати Київську міську раду, яка ще у 2015 р. запровадила систему громадського бюджету. Завдяки онлайн-платформі «Громадський проект» мешканці столиці мають змогу подавати власні ініціативи щодо розвитку міста від облаштування парків і скверів до створення освітніх та інноваційних програм [74]. Усі проекти проходять електронне голосування, і ті, що набирають найбільшу підтримку, фінансуються з міського бюджету. Такий механізм не лише підвищив рівень довіри киян до міської влади, але й активізував громадянське суспільство, створивши нову форму партнерства між громадою та органами місцевого самоврядування. Подібні практики поширюються і в інших містах – Львові, Харкові, Вінниці, Івано-Франківську та багатьох територіальних громадах, що підтверджує ефективність цифрових інструментів участі на місцевому рівні.

Так, у Львові мешканці мають можливість реєструвати свої проекти онлайн на онлайн-платформі «Бюджет участі. Громадський проект Львів», підтримувати їх голосуванням у цифровому середовищі та відслідковувати перебіг реалізації [75]. Це не лише підвищує рівень довіри до місцевої влади, а й формує нову культуру відповідального громадянства, де мешканці усвідомлюють, що можуть впливати на розподіл частини коштів міського бюджету.

Ще одним яскравим прикладом є м. Вінниця, де впроваджено платформу «e-DEM. Громадський бюджет», що дозволяє мешканцям подавати електронні петиції, брати участь у громадських консультаціях та відстежувати рішення місцевої влади у режимі онлайн. Завдяки цьому у громадян з'явився простий механізм впливу на прийняття рішень, а також підвищилась прозорість роботи міськради [76].

Варто зазначити, органи місцевого самоврядування в Україні поступово стають не лише адміністративними інституціями, а й цифровими

платформами для забезпечення взаємодії влади та громади. Вони виступають ключовими «провайдерами» цифрової демократії на місцевому рівні, формуючи практику електронної участі, яка з часом стає невід'ємною частиною демократичного процесу.

Таким чином, органи місцевого самоврядування виступають не лише виконавцями делегованих функцій держави, а й повноцінними інституціями цифрової партисипації та електронної демократії, створюючи умови для активного залучення громадян у процеси управління. Їхнє завдання полягає в тому, щоб поєднувати адміністративні можливості, сучасні цифрові технології та ініціативність громади, забезпечуючи більш демократичну, прозору та ефективну модель місцевого врядування.

Загалом, на нашу думку, правова й інституційна основа цифрової партисипації та електронної демократії в Україні формує фундамент для легітимної, прозорої та ефективної взаємодії громадян з органами публічної влади через цифрові платформи та електронні сервіси. Вона ґрунтується на положеннях Конституції України, яка закріплює право громадян на участь у державному управлінні, доступ до інформації, свободу вираження поглядів та принципи відкритості й підзвітності органів влади. Законодавчі акти, такі як Закони «Про доступ до публічної інформації», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про звернення громадян» та нормативні акти щодо захисту персональних даних і кібербезпеки, забезпечують механізми реалізації цих конституційних принципів у цифровому середовищі.

Цифрова партисипація та електронна демократія в Україні розвиваються через інтегровані електронні сервіси та платформи, зокрема, Дія, електронні петиції, онлайн-консультації та системи відкритих даних, що дозволяють громадянам як отримувати інформацію, так і впливати на прийняття рішень органів влади. В умовах воєнного часу правова база та розвиток інституційної складової цієї системи набуває особливої значущості, забезпечуючи оперативність управлінських процесів, безпеку обміну

інформацією та можливість активної участі громадян навіть у кризових ситуаціях.

Таким чином, інституційне забезпечення цифрової партисипації та електронної демократії в Україні є багаторівневою системою, яка поєднує правові норми, діяльність державних органів, інноваційні технологічні рішення та активність громадянського суспільства. Саме цей комплексний підхід дозволяє розвивати нову якість відносин між владою і суспільством, де громадяни отримують реальні механізми впливу на управлінські процеси, а держава – інструменти підвищення ефективності, прозорості та довіри.

2.3. Інструменти та технології реалізації практики цифрової демократії в публічній сфері

Розвиток інструментів е-участі та залучення суспільства до ухвалення рішень – це не лише показники успішної демократії, а й необхідність для ефективної розбудови спільнот та запорука їх зростання, адже Україна рухається в напрямку активної електронної участі [77]. В Україні впровадження цифрових інструментів демократії набуває особливого значення в контексті євроінтеграційних прагнень, необхідності модернізації державних інститутів та зростання запиту суспільства на відкритість влади. Інструменти цифрової демократії охоплюють широкий спектр практик: від електронних петицій, публічних консультацій, онлайн-опитувань і доступу до відкритих даних, до бюджетів участі, електронних сервісів органів влади та платформ для колективного прийняття рішень. Їх застосування надає можливості розширити можливості громадян брати участь в процесах державного управління, впливати на прийняття рішень, контролювати діяльність органів влади та формувати громадські ініціативи.

Важливою особливістю розвитку цифрової демократії в Україні є поєднання двох взаємопов'язаних процесів: з одного боку, розбудови нормативно-правової бази, яка гарантує право громадян на участь і доступ до

інформації, а з іншого – впровадження сучасних електронних сервісів, що забезпечують технічну можливість реалізації цих прав. Зокрема, значну роль відіграють законодавчі акти у сфері інформаційної відкритості та електронного урядування, які створюють основу для запровадження інструментів цифрової партисипації. Водночас український досвід характеризується певними викликами, серед яких виокремимо нерівний рівень цифрової грамотності населення, проблеми із забезпеченням кібербезпеки та необхідність подолання цифрового розриву між регіонами.

Основні інструменти громадської участі в Україні наведено на рис. 2.1.

Громадські слухання та консультації є класичним інструментом прямої демократії, що набув цифрового виміру через онлайн-формати. Вони дозволяють обговорювати важливі соціально-економічні, екологічні чи культурні питання з громадою, збирати думки жителів та враховувати їх у прийнятті рішень. Зазначимо, що в Україні затверджено порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики органами виконавчої влади, що визначає основні засади залучення громадськості до процесу формування та реалізації державної політики [78].

Наприклад, у Львові проводилися онлайн-громадські слухання щодо змін у транспортній системі, де мешканці отримали змогу подавати свої пропозиції та обговорювати тарифи на послуги громадського транспорту через електронні платформи [79]. Це забезпечило прозорість та підвищило рівень довіри до рішень міської ради. Цифрові громадські слухання та консультації дозволяють мешканцям брати участь в обговоренні важливих локальних питань від транспортної політики до містобудування через онлайн-платформи. Це інструмент, що забезпечує зворотний зв'язок із громадою, сприяє прозорості та демократичності влади. Регламент проведення громадських слухань у Львові був оприлюднений та став доступним відразу на офіційному сайті міської ради.

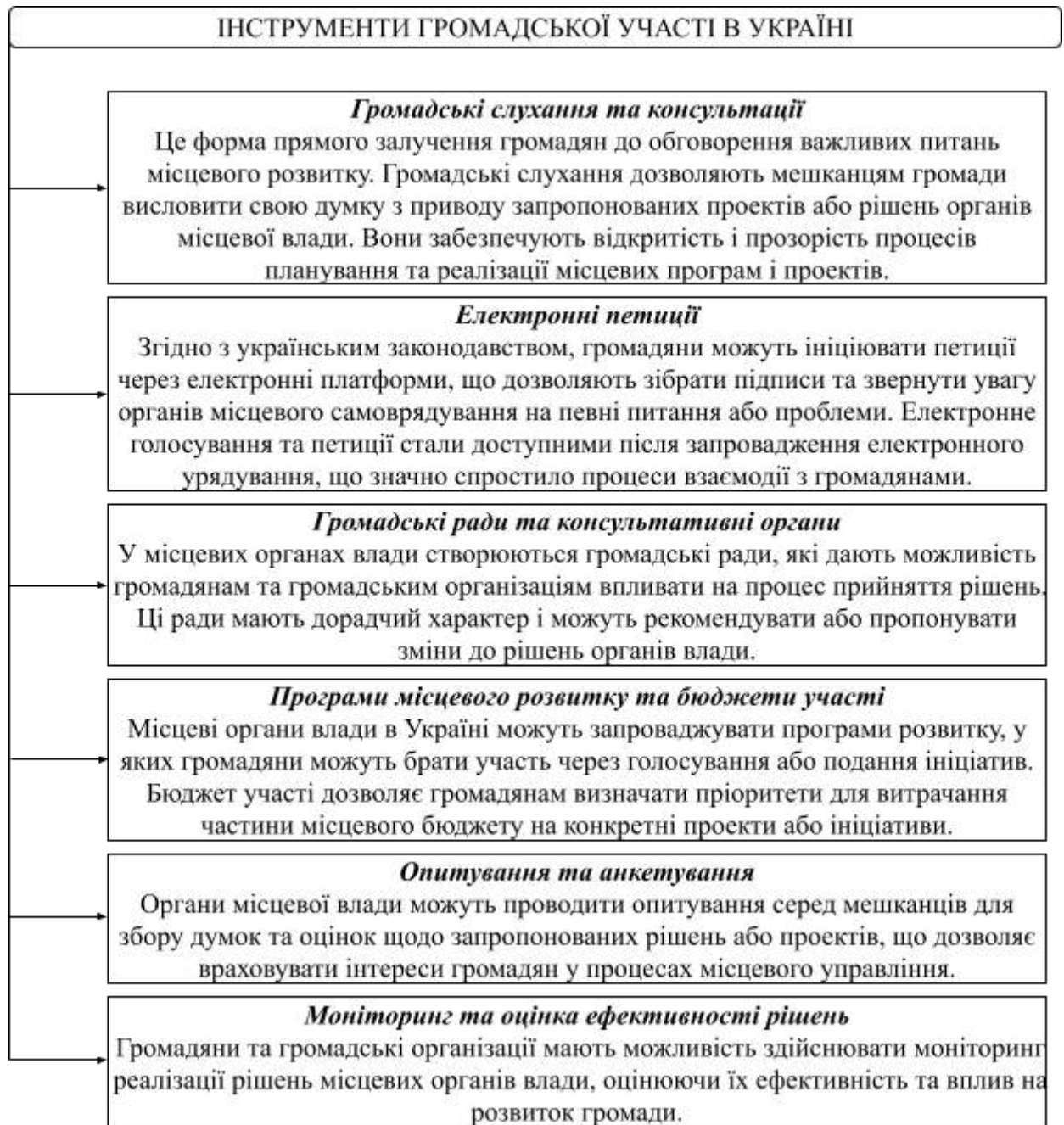

Рис. 2.1. Механізми громадської участі в Україні

Джерело: [80]

Електронні петиції стали одним із найдинамічніших інструментів цифрової демократії. Вони дозволяють кожному громадянину ініціювати зміни на місцевому чи національному рівні, якщо їх підтримує певна кількість підписів. Наприклад, в Києві електронна петиція щодо облаштування велодоріжок на центральних вулицях набрала необхідну кількість голосів і була розглянута Київською міською радою [81]. Це

продемонструвало вплив громадян на міську політику й стало поштовхом до розвитку інфраструктури для велосипедистів. Електронні петиції дають змогу кожному ініціювати зміни на локальному або національному рівні, адже при підтримці достатньої кількості підписів петиції розглядаються офіційно, часто доходючи до обговорення депутатів.

Громадські ради та консультативні органи при органах влади є ще одним інструментом залучення активних громадян. Вони формуються з представників громадських організацій, експертів та активістів, які беруть участь у підготовці рішень і надають рекомендації органам місцевого самоврядування. Наприклад, Громадська рада при Міністерстві цифрової трансформації України активно долучається до розробки ініціатив у сфері електронного врядування, зокрема, консультувала щодо розвитку застосунку «Дія» [82]. Громадські ради є формальними консультативними органами при органах влади та залучають представників громадянського суспільства для участі у формуванні політик, напрацювання нормативних актів та контролю за їх виконанням.

Програми місцевого розвитку та бюджети участі дають можливість громадянам не лише пропонувати проекти, а й голосувати за їх реалізацію за рахунок коштів місцевого бюджету. Це сприяє прозорості та відповідальності органів влади перед громадою. Так, у місті Полтава було реалізовано бюджет участі, в межах якого мешканці подали понад 100 проектів, серед яких перемогли ініціативи щодо облаштування дитячих майданчиків та благоустрою парків. Бюджет участі дає громадянам можливість подавати проекти розвитку громади, за які вони голосують онлайн. Переможні ініціативи фінансуються з місцевого бюджету. У Полтаві успішно триває практика партисипативного бюджету на основі рекомендацій Ради Європи [83].

Опитування та анкетування, особливо в онлайн-форматі, дозволяють органам влади швидко отримати зворотний зв'язок від громадян щодо актуальних питань. Це ефективний спосіб врахування громадської думки

перед ухваленням важливих рішень. Наприклад, у місті Вінниця муніципалітет запровадив регулярні онлайн-опитування щодо якості громадських послуг, де мешканці могли оцінювати роботу транспорту, медицини чи комунальних служб [84]. Онлайн-опитування є простим інструментом отримання громадської думки з певних питань. Найчастіше застосовується для оперативного реагування на потреби мешканців або для моніторингу рівня задоволеності послугами.

Це інструмент для контролю, де громадяни можуть перевіряти виконання владою рішень і реєструвати порушення. Часто інтегрується з відкритими даними. Також зазначимо, що проект DOZORRO від Transparency International Ukraine дозволяє моніторити відкриті системи держзакупівель (Prozorro), фіксувати ризики та повідомляти про корупційні випадки [85].

Моніторинг та оцінка ефективності рішень є важливим завершальним етапом партисипаційних процесів, адже дозволяє контролювати, наскільки рішення влади відповідають інтересам громадян і чи досягли вони поставлених цілей. Тут також прикладом може слугувати ініціатива DOZORRO від Transparency International Ukraine, яка дозволяє громадянам моніторити державні закупівлі онлайн, залишати відгуки та фіксувати порушення. Це підвищує підзвітність органів влади та зменшує ризики корупції.

Ці інструменти у комплексі формують екосистему цифрової демократії в Україні, де громадяни мають реальні механізми впливу, а влада – інструменти для прозорого і підзвітного управління.

Недоліки та прогалини інструментів цифрової партисипації та електронної демократії в Україні є комплексними і зумовлені як організаційними, так і технологічними чинниками. Зазначимо, що громадські слухання та консультації часто обмежуються декларативними нормами без чіткої інтеграції в процес ухвалення рішень. Недостатньо регламентовані процедури онлайн-слухань можуть призводити до того, що думка громадян враховується частково або формально. Крім того, існує ризик низької

активності громадян через недостатню поінформованість, цифрову нерівність або складність використання онлайн-платформ. Кібербезпека таких платформ часто не гарантує повної захищеності даних учасників, що може призводити до втрати персональної інформації або маніпуляцій результатами обговорень.

Також електронні петиції стикаються з проблемою недостатньої юридичної ваги та чітких процедур реагування. Іноді петиції з великою кількістю підписів розглядаються формально або із значним запізненням, що знижує довіру громадян до інструменту. Також існує ризик штучного накручування голосів або реєстрації ботів, що ставить під загрозу прозорість процесу. Недосконала кіберзахищеність систем електронного голосування може дозволити втручання у підрахунок голосів або блокування подання петицій.

Третій інструмент, такий як громадські ради та консультативні органи, часто має обмежений вплив на реальні рішення влади, оскільки їхні рекомендації можуть носити дорадчий характер і не обов'язково виконуються. Це призводить до формального залучення громадськості без реальної участі у процесах управління. Додатково, відсутність стандартизованих цифрових платформ для комунікації членів громадських рад з владою ускладнює ефективність роботи та зменшує її прозорість.

Щодо програм місцевого розвитку та бюджетів участі, недоліки пов'язані з обмеженим фінансуванням та нерівномірним доступом громадян до цифрових платформ. У багатьох громадах існує технологічна відсталість і недостатнє навчання мешканців, що ускладнює подачу та оцінку проєктів. Крім того, нерідко відсутня прозора система контролю за реалізацією проєктів, що знижує довіру до бюджетів участі. З кібербезпекової точки зору, системи голосування за проєкти потребують захисту від зовнішніх атак і фальсифікацій результатів.

Опитування та анкетування часто страждають від недостатньої репрезентативності, що зумовлює викривленість результатів. Онлайн-опитування можуть не охоплювати малозабезпечені або технічно

непідготовлені верстви населення, що створює цифрову нерівність. Також існує ризик витоку персональних даних респондентів або маніпуляцій результатами у разі недостатньо захищених платформ.

Також зазначимо, що моніторинг та оцінка ефективності рішень, як у випадку з платформою DOZORRO, стикаються з проблемою обмеженого охоплення, коли не всі державні органи систематично публікують відкриті дані, а громадяни можуть не мати часу чи компетенцій для повноцінного контролю.

Крім того, кіберзагрози, такі як кібератаки на державні портали, фальсифікація даних або несанкціонований доступ до аналітичних баз, ставлять під сумнів точність та надійність оцінки. Недоліки кібербезпеки у сфері цифрової демократії в Україні є однією з ключових проблем, що обмежують ефективність електронної партисипації та знижують довіру громадян до онлайн-інструментів взаємодії з державою. На нашу думку, наявні державні та муніципальні платформи для електронних петицій, голосувань, громадських слухань та бюджетів участі часто мають технічні вразливості, які можуть бути використані для несанкціонованого доступу або модифікації даних. Відсутність сучасного багаторівневого шифрування, слабкі протоколи аутентифікації та недостатній контроль за унікальністю користувачів створюють ризик накручування голосів, фальсифікації результатів електронних голосувань та маніпуляцій з даними.

Проблема захисту персональних даних громадян є особливо гострою. Багато платформ не відповідають сучасним стандартам захисту інформації, що підвищує ризик витоку особистих даних, їх незаконного використання або передавання третім сторонам без відома користувачів. Це підриває довіру до інструментів цифрової демократії, оскільки громадяни можуть відмовлятися від участі через страх компрометації власної інформації. Наступна проблема полягає у високому ризику кібератак і дезінформаційних кампаній, особливо в умовах гібридної війни та інформаційного тиску з боку РФ. Хакерські атаки на державні портали можуть блокувати роботу систем, змінювати результати

голосувань або надавати доступ до конфіденційної інформації, що ставить під загрозу прозорість і легітимність рішень органів влади.

Крім того, відсутність єдиних стандартів кіберзахисту та інструкцій щодо безпечного використання електронних інструментів у різних органах влади створює фрагментарну систему безпеки. Різні платформи можуть мати різний рівень захисту, що ускладнює контроль за цілісністю даних та підвищує ймовірність технічних збоїв або зловмисного втручання. Ще одним недоліком є недостатнє навчання персоналу державних та місцевих органів, відповідальних за підтримку цифрових платформ. Часто співробітники не мають достатніх навичок кібербезпеки, що підвищує ризики випадкових помилок, витоку інформації або недостатньої реакції на загрози.

Таким чином, недоліки кібербезпеки цифрової демократії в Україні включають технічні вразливості платформ, слабкий захист персональних даних, високі ризики кібератак і дезінформації, фрагментарність стандартів безпеки та недостатню підготовку персоналу. Всі ці проблеми обмежують ефективність цифрових інструментів партисипації, знижують довіру громадян та створюють потенційні загрози для національної безпеки і стабільності демократичних процесів.

Отже, серед загальних проблем усіх інструментів нами виділено наступні:

- цифрова нерівність, оскільки не всі громадяни мають доступ до Інтернету або володіють достатніми цифровими навичками;
- фрагментарність та недосконалість законодавчого регулювання, тобто відсутність єдиного нормативного поля для електронної демократії знижує ефективність реалізації інструментів;
- низька довіра громадян до електронних платформ через ризики шахрайства, технічні збої чи недостатню прозорість процедур;

- кібербезпека та захист персональних даних, відсутність комплексних протоколів захисту може призводити до порушення конфіденційності та маніпуляцій даними;
- обмежена інтеграція з іншими інструментами, адже різні платформи не завжди синхронізовані, що ускладнює системний підхід до участі громадян.

На нашу думку, незважаючи на значні можливості, які відкривають інструменти цифрової демократії, їх ефективність у сучасних українських умовах значною мірою залежить від технічної готовності, цифрової грамотності громадян, прозорості процесів і забезпечення належного рівня кібербезпеки.

Таким чином, інструменти цифрової демократії в Україні є важливим елементом розбудови демократичної держави та становлення громадянського суспільства. Вони не лише сприяють підвищенню ефективності управління, але й формують нову політичну культуру взаємодії влади та громадян, засновану на прозорості, відкритості та партнерстві. Саме від ефективності їх застосування залежатиме, наскільки глибоко в Україні буде реалізована концепція демократії участі в умовах цифрової трансформації.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЦИФРОВОЇ ПАРТИСИПАЦІЇ ТА ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ

3.1. Нові інструменти цифрової партисипації

Нові інструменти цифрової партисипації є важливим напрямом розвитку сучасних демократичних практик, оскільки відкривають перед громадянами ширші можливості для участі у прийнятті рішень, формуванні суспільного дискурсу та контролю за діяльністю влади. В нинішніх умовах трансформації комунікаційного простору цифрові технології стають і технічними засобами, і інституційними механізмами, які покликані забезпечити прозорість, відкритість і залученість громадян до процесів врядування. Саме тому питання дослідження та впровадження новітніх інструментів цифрової партисипації є вкрай важливим, адже має прямий зв'язок із підвищенням рівня довіри до інститутів влади, розвитком громадянського суспільства та посиленням демократичних традицій.

Так, в Україні під час повномасштабної війни почала працювати цифрова платформа DREAM [86]. Вона акумулює інформацію про проекти відновлення житла, інфраструктури, будівель та доріг на національному, регіональному й місцевому рівнях. DREAM об'єднує дані із державних реєстрів й формує цифрові паспорти об'єктів у реальному часі, дозволяючи громадськості слідкувати за кожним етапом відбудови. Її мета полягає у забезпеченні відкритості, довіри та координації під час відбудови.

Необхідність розвитку та впровадження нових сучасних інструментів цифрової партисипації громадян в Україні зумовлена глобальними тенденціями демократизації та цифровізації суспільства й внутрішніми викликами, з якими зіткнулася держава. В умовах війни з російською федерацією цифрові канали комунікації стали ключовим засобом взаємодії влади і громадян, адже забезпечують оперативність отримання інформації,

прозорість прийняття рішень і залучення громадян до процесів відбудови та захисту країни. Саме завдяки цифровим платформам суспільство отримало нові можливості впливати на розподіл гуманітарної допомоги, формування місцевих і державних стратегій, участь у публічних консультаціях та підтримку ініціатив, спрямованих на посилення обороноздатності і відновлення інфраструктури. Розвиток цифрової партисипації в таких умовах є не лише кроком до поглиблення демократичних практик, але й важливим елементом національної безпеки, оскільки сприяє зміцненню довіри громадян до інститутів влади, підвищенню стійкості держави до інформаційних атак та мобілізації суспільного потенціалу для спільного протистояння агресору.

Попри очевидну користь, цифровізація послуг в Україні виявила технологічну нерівність. Ті, хто не мав смартфона чи доступу до Інтернету (здебільшого літні люди), залишалися поза цифровими сервісами. Згідно з дослідженням КМІС, 38% українців віком понад 70 років не користуються інтернетом, а отже – не мали доступу до життєво необхідної допомоги через Дію [87]. Тому необхідне впровадження нових методів партисипації послуг, що будуть доступними для більшості населення держави.

Зазначимо, що є достатньо нових інструментів цифрової партисипації, які варті уваги для впровадження чи удосконалення у вітчизняних умовах розвитку цифрової демократії. Нами нижче наведено приклади, що спираються на міжнародний досвід і передбачають зміну підходів до демократії, участі й комунікації:

1. Pro-social Media (емпатійні, децентралізовані мережі)

Нова хвиля «pro-social media» (це орієнтовані на співпрацю платформи) призначені зменшити токсичність, маніпуляцію й посилити взаєморозуміння. Так, Community Notes (на X.com, YouTube) дозволяє користувачам додавати контекст до потенційно хибної інформації. Cofacts (Тайвань/Таїланд) є платформою для фактчекінгу в приватних групах, WIRED – також ефективна й швидка [88]. Децентралізовані мережі (Threads, Bluesky, Mastodon) є

основою більш демократичного інтернету, де користувачі контролюють свою інформацію WIRED.

Вважаємо, що в Україні впровадження цих інструментів дасть змогу протидіяти дезінформації, а також підвищити якість обговорень та забезпечити захист приватності й автономії.

3. Unlimited Cities (інструмент для участі в міському плануванні через інтерактивний інтерфейс) [89]

Мобільний додаток (DIY) дозволяє громадянам візуально модифікувати параметри містобудівного розвитку (щільність, природу, мобільність, творчість тощо). На нашу думку, для України удосконалення цього інструменту дозволить удосконалити інтерактивне залучення громадян до проєктів містобудування, а також надати їм можливість осмисленої участі у формуванні просторового середовища.

4. AnywhereXR (відкриті інструменти «digital twin» у VR/AR (технології доповненої реальності))

Розробка, представлена дослідниками, створює прості відкриті середовища для інтерактивних 3D-двійників міст і простору (платформа Anywhere XR arXiv) [90]. На нашу думку, для України ці інструменти корисні тим, що дають змогу створення віртуального міського простору, де громадяни можуть бачити й пропонувати зміни, а також сприяють підвищенню доступності урбаністичного дизайну для широкої аудиторії.

5. Helsinki 3D+, Cloudburst Copenhagen, Smart Dubai/Tokyo (технології участі у житті та розвитку міського середовища)

Наприклад, це інструменти Helsinki 3D+: цифрові двійники, AR/VR для обговорення та проєктування енергетики й міського простору [91]. Запровадження та розвиток таких інструментів дасть Україні можливість інклюзивного містобудування, покращення кліматичної стійкості за рахунок участі громади, а також розвитку цифрової демократії у форматі «розумного міста».

Вважаємо, що для України варто впровадити наступні нові інструменти цифрової партисипації з огляду на війну та кіберризик:

1. Цифрові платформи для швидкого зворотного зв'язку з громадянами в умовах кризових ситуацій

В умовах війни швидка комунікація між громадянами та органами влади стає критично важливою. Такі платформи виконують функції оперативного повідомлення про надзвичайні ситуації (обстріли, евакуацію, гуманітарні потреби), інтеграції з картографічними сервісами для визначення безпечних маршрутів та автоматизованого оповіщення населення через SMS, push-повідомлення або месенджери.

Як вірно зазначають Карпенко О.В., Денисюк Ж.З. та Наместнік В.В., що формуючи певну цільову аудиторію, органи влади можуть використовувати цифрові комунікації для інтерактивного спілкування з молоддю, яка є соціально активним середовищем будь-якої країни. Молодь задає динаміку розвитку країни, є авангардом та локомотивом позитивних змін у суспільстві. За допомогою SMM-технологій органи публічної влади повинні пропагувати свою діяльність, формуючи позитивний імідж з метою успішної реалізації управлінських рішень. Таким чином, соціальні медіа стають засобом брендування діяльності публічних службовців [92, с. 57]. Вважаємо, що для України результатом впровадження буде скорочення часу реагування на надзвичайні ситуації, підвищення довіри громадян до державних органів й більш ефективна координація гуманітарної допомоги.

2. Мобільні додатки для участі у прийнятті рішень та електронного голосування

Мобільні додатки дозволяють громадянам брати участь у громадських опитуваннях, голосувати за місцеві ініціативи, оцінювати роботу органів влади. У контексті війни вони забезпечують безпечну альтернативу фізичним зборам. До особливостей їх реалізації віднесемо багатофакторну аутентифікацію для підтвердження особи, шифрування даних на всіх етапах обробки й систему резервного збереження результатів голосування.

Результатом стане більш активна громадська участь, підвищення прозорості прийняття рішень й скорочення витрат на організацію фізичних голосувань.

3. Віртуальні платформи для обговорення законодавчих ініціатив і стратегій

Такі платформи надають можливість громадянам коментувати законопроекти, пропонувати правки та брати участь у публічних консультаціях. Це особливо важливо під час війни, коли фізичні збори обмежені. Вони дають можливості для створення онлайн-форумів, чатів та опитувань, модерації та верифікації коментарів для уникнення фейкових повідомлень, а також інтеграції з аналітичними інструментами для систематизації думок громадян. За їх допомогою Україна матиме можливість підвищення громадської залученості у формуванні політики, створення ефективного зворотнього зв'язку для законодавців й зміцнення демократичних процедур в умовах війни.

4. Платформи для моніторингу та контролю соціальних послуг і гуманітарної допомоги

У війні критично важливо контролювати розподіл ресурсів і допомоги. Цифрові платформи дозволяють відстежувати отримання гуманітарної допомоги, повідомляти про проблеми у розподілі, а також проводити аудит і забезпечувати прозорість на всіх рівнях. Технологічними рішеннями для цього є блокчейн для фіксації транзакцій і видимості розподілу ресурсів, а також інтеграція з мобільними додатками для отримання даних «з перших рук». Їх впровадження, на нашу думку, принесе прозорість і підзвітність гуманітарних програм, підвищення ефективності розподілу ресурсів й зниження ризиків корупції.

5. Інструменти цифрової освіти та підвищення кіберграмотності громадян

Громадяни повинні розуміти, як безпечно користуватися цифровими сервісами, особливо в умовах активної кіберактивності ворога. Для цього необхідні онлайн-курси та тренінги з кібергігієни, інтерактивні інструкції

щодо використання державних цифрових сервісів й інформаційні кампанії щодо виявлення фейкових новин і шахрайства. Вони здатні забезпечити підвищення безпеки громадян, більш активну участь у цифрових процесах та формування культури відповідального користування цифровими платформами.

б. Інструменти для оперативного реагування на дезінформацію та кібератаки

Цифрові платформи повинні включати аналітичні модулі для виявлення фейків і моніторингу загроз задля автоматичного відстеження фейкових новин, інтеграції з правоохоронними та державними структурами для швидкого реагування; а також впровадження алгоритмів раннього попередження про кібератаки. Вважаємо, що цей захід дасть можливість зниження впливу дезінформації, швидкого реагування на кібератаки й підвищення стійкості інформаційного середовища України під час війни.

Як зазначає Карамішев Д.В., «сучасні цифрові механізми громадської участі – це не просто сайти чи застосунки. Це цілісні екосистеми онлайн-взаємодії влади і громадян, які поєднують:

а) багатоканальність – інтеграцію різних цифрових платформ (соцмереж, месенджерів, спеціалізованих порталів);

б) мультимедійність – використання різних форматів комунікації (тексти, інфографіка, відео, VR/AR);

в) аналітичність – застосування інструментів обробки великих даних для кращого розуміння запитів і настроїв громадян;

г) інклюзивність – адаптацію під потреби різних цільових аудиторій, усунення цифрових бар'єрів. Саме таке комплексне бачення цифрових механізмів дозволяє сформувати по-справжньому ефективну, прозору й інклюзивну систему владно-громадської онлайн-комунікації» [93, с. 14].

Ключовим занепокоєнням щодо розвитку цифровізації залишається кібербезпека. З 2021 року в Україні затверджена Стратегія кібербезпеки на 2021-2025 роки, однак станом на кінець 2024 року досягнуто трохи більше

ніж половину поставлених цілей. Аналогічно попередня стратегія 2016 року була реалізована лише на 40%. Це вказує на системні, а не ситуативні проблеми в управлінні кібербезпекою [94].

Нами розроблено наступні напрями посилення кібербезпеки задля розвитку цифрової демократії (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Напрями посилення кібербезпеки в Україні задля розвитку цифрової демократії

№ з/п	Напрями	Характеристика	Очікувані результати впровадження
1	Розбудова національної системи кіберзахисту	Єдина інфраструктура для захисту партисипативних платформ	Зменшення ризику успішних атак
2	Захист персональних даних	Шифрування, анонімізація, MFA	Збереження довіри громадян
3	Використання хмарних рішень	Інтеграція з міжнародними дата-центрами	Безперервність роботи систем
4	Протидія дезінформації	Моніторинг, AI, кіберрозвідка	Зниження впливу інформаційних атак
5	Освітні програми	Навчання кібергігієні	Зменшення людського фактору
6	Міжнародна співпраця	Обмін даними з НАТО, ENISA тощо	Підвищення рівня захисту
7	Резервні канали доступу	Альтернативні канали доступу до сервісів	Стійкість у кризових умовах
8	Системи ідентифікації	Національна багатофакторна ID	Запобігання фальсифікаціям

Джерело: сформовано автором

Отже, нові інструменти цифрової партисипації відкривають для України унікальні можливості зміцнення демократії, підвищення прозорості влади та формування довіри між державою і громадянами. Досвід європейських країн демонструє ефективність таких рішень, як е-референдуми, краудсорсингові платформи для законотворчості, цифрові бюджети участі, блокчейн-системи для виборів і громадських опитувань, інтерактивні мобільні застосунки для моніторингу міських проблем. В умовах війни з рф потреба у впровадженні подібних механізмів особливо зростає, адже вони не лише забезпечують громадянам можливість впливати

на ухвалення рішень, а й зміцнюють інформаційну безпеку, протидію дезінформації та консолідацію суспільства навколо ключових питань розвитку держави. Використання таких інструментів в Україні сприятиме формуванню культури активної громадянської участі, дозволить пришвидшити процеси відновлення та модернізації країни, а також інтегрує українську демократію у європейський цифровий простір. Таким чином, впровадження інноваційних практик цифрової партисипації має стати важливим кроком на шляху зміцнення української державності, підвищення довіри до влади та активізації громадянського суспільства в умовах сучасних викликів.

3.2. Навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації

За умови розвитку інформаційного суспільства та трансформації політичних процесів усе більшого значення набуває питання формування у громадян необхідних знань і навичок щодо використання демократичних механізмів участі у прийнятті рішень. Зокрема, цифрова партисипація відкриває нові можливості для залучення населення до процесів управління державними та місцевими справами, забезпечуючи прозорість, підзвітність та ефективність діяльності органів влади. Проте ефективне застосування цих інструментів потребує не лише наявності технічних платформ, але також і відповідного рівня поінформованості та компетентності громадян. Тому, на нашу думку, навчання ключовим принципам демократії та практичному інструментарію цифрової партисипації є необхідною передумовою побудови стійкої, інноваційної та відкритої моделі взаємодії між суспільством і державою.

Необхідність навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації в Україні зумовлена низкою

внутрішніх і зовнішніх чинників, які формують сучасний соціально-політичний контекст (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Необхідність навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації в Україні

Джерело: побудовано автором

Отже, демократичні цінності в Україні проходять етап активного утвердження, що особливо посилюється після Революції Гідності та подальших євроінтеграційних процесів. Участь громадян у процесах прийняття рішень перестала бути лише декларативною нормою та

перетворилася на важливий механізм впливу на владу. Проте цей вплив може бути справді ефективним лише за умови, що люди розуміють принципи функціонування демократії, тобто верховенство права, підзвітність влади, прозорість процесів та захист прав людини. Без належної освіти та роз'яснювальної роботи зростає ризик маніпуляцій громадською думкою, поширення популізму та недовіри до інституцій.

Як зазначає Міхровська М., сьогодні активний процес цифровізації вже давно є не просто дороговказом, а цілком конкретною метою, більше того – життєвою необхідністю, на досягнення якої спрямовано чимало дій з боку держави [95, с. 123]. На нашу думку, цифрова трансформація держави, зокрема, розвиток таких платформ, як «Дія», «ВзаємоДія» й інші е-сервіси, створила нові канали комунікації між владою та суспільством. Україна зробила значний крок у бік електронного урядування, однак рівень цифрової грамотності громадян залишається нерівномірним. Для ефективного використання інструментів електронних петицій, онлайн-опитувань, консультацій із громадськістю чи бюджетів участі громадяни мають володіти не лише технічними навичками, а й розумінням їх суспільної та політичної значущості. Інакше потенціал цифрової демократії буде використаний лише частково або ж призведе до формальної, а не реальної участі населення.

Зазначимо також, що війна з російською федерацією поставила Україну перед безпрецедентними викликами, що вимагають нових форматів співпраці між владою та громадянами. Саме в умовах війни зростає роль прозорих механізмів партисипації, оскільки вони дозволяють мінімізувати ризики недовіри, поширення дезінформації та внутрішньої дестабілізації. Громадяни, які розуміють принципи демократії та вміють користуватися цифровими інструментами участі, стають не лише спостерігачами, а й активними співтворцями державної політики, що сприяє посиленню суспільної стійкості.

На нашу думку, європейський вибір України передбачає адаптацію до стандартів ЄС, де громадянська освіта та розвиток цифрової демократії є

важливою складовою. Країни Європейського Союзу активно застосовують інструменти партисипації на різних рівнях (від місцевих громад до загальнонаціональної політики). Для інтеграції у цей простір Україна має забезпечити належний рівень компетентності своїх громадян, щоб вони могли на рівних брати участь у демократичних процесах, обмінюватися досвідом та сприяти європейській консолідації.

Нами запропоновано наступні напрями навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації в Україні:

1. Формування базових знань про демократію та громадянські права:

- 1) розробка навчальних програм, що охоплюють принципи верховенства права, поділ влади, підзвітність органів влади, права людини та громадянські свободи;
- 2) використання інтерактивних методів навчання (онлайн-курси, вебінари, відео-лекції, симуляції рішень) для підвищення залученості;
- 3) інтеграція матеріалів у шкільну, студентську та дорослу освіту з можливістю отримання сертифікатів.

Вважаємо, що впровадження цих заходів забезпечить формування критичного мислення, усвідомлення ролі кожного громадянина у державних процесах та розуміння наслідків політичних рішень. Освітня база створює основу для подальшого освоєння цифрових інструментів участі.

2. Навчання практичному використанню цифрових інструментів партисипації:

- 1) проведення курсів та тренінгів щодо користування платформами е-петицій, електронних опитувань, бюджетів участі, інтерактивних громадських карт;
- 2) ознайомлення з принципами роботи блокчейн-рішень для електронних голосувань та краудсорсингу ідей;
- 3) розробка практичних кейсів з моделювання участі в реальних місцевих чи національних проектах.

За допомогою цих інструментів громадяни отримують практичні навички безпосередньої участі у цифрових процесах, що підвищить ефективність прийняття рішень і робить участь реальною, а не формальною. Також сформується навички безпечної поведінки онлайн, що важливо в умовах кіберзагроз. Бахур Н. зазначає, що краудсорсинг має значні перспективи для розвитку в Україні. Він стрімко розвивається, що дає можливість розв'язувати різноманітні проблеми регіонального та місцевого розвитку в короткі строки та з мінімальними затратами. Краудсорсинг стає одним зі способів участі громадськості в житті країни, зближує владу та суспільство й формує взаємну довіру [96].

3. Розвиток критичного мислення та медіаграмотності:

- 1) впровадження модулів із критичної оцінки інформації, розпізнавання фейків і дезінформації;
- 2) навчання аналізу джерел, перевірки фактів та оцінки достовірності цифрового контенту;
- 3) використання практичних вправ на прикладах соціальних мереж, новинних порталів та офіційних державних сайтів.

Вважаємо, що це надасть українським громадянам можливість орієнтуватися у складному інформаційному середовищі, протидіяти маніпуляціям та брати участь у прийнятті рішень на основі достовірних даних.

4. Навчання захисту персональних даних та цифрової безпеки:

- 1) проведення курсів із кібергігієни: безпечне використання паролів, багатофакторна автентифікація, безпечне підключення до державних платформ;
- 2) ознайомлення з принципами захисту особистої інформації в інтернеті, правил конфіденційності та цифрової приватності;
- 3) інструктаж щодо реагування на фішингові атаки та підозрілі повідомлення.

Вважаємо, що впровадження цих рекомендацій забезпечить захист громадян під час взаємодії з цифровими платформами, знизить ризики компрометації особистих даних та сформує культуру відповідального використання електронних сервісів.

5. Формування навичок колективної участі та співпраці:

- 1) проведення онлайн-форумів, вебінарів і дискусійних платформ для обговорення місцевих проблем та державних рішень;
- 2) тренінги з ефективної комунікації, вирішення конфліктів та консенсусного прийняття рішень у групах;
- 3) розробка практичних вправ із планування місцевих ініціатив, голосування за пріоритети та спільного відстеження результатів.

Так, Україна у 2024 р. стала першою у рейтингу електронної участі (E-Participation Index, EPART), піднявшись, порівняно з 2022 роком, на 56 позицій. А у рейтингу електронного урядування (E-Government Development Index, EGDI) посіла 30-те місце, що на 16 позицій вище, ніж 2022 року [97]. На нашу думку, цей напрям стимулюватиме подальшу активну взаємодію між громадянами, сформує навички конструктивної участі та дозволить максимально ефективно використовувати цифрові платформи для прийняття рішень на користь громади.

6. Підвищення обізнаності щодо законодавства та норм етики цифрової участі:

- 1) вивчення нормативної бази щодо електронних петицій, громадських консультацій, обробки персональних даних та виборчих процесів;
- 2) ознайомлення з кодексами етики цифрового громадянина та правил поведінки на платформах участі;
- 3) організація семінарів із прикладами порушень і наслідків за недотримання норм.

Результатом повинна стати можливість громадян брати участь у цифрових процесах відповідально, дотримуючись правил і законів,

зменшення ризиків конфліктів і правопорушень, а також підвищення загальної легітимності процесів участі.

7. Проведення масштабних просвітницьких кампаній:

- 1) використання соціальних мереж, ЗМІ та публічних подій для поширення знань про цифрову партисипацію та демократичні права;
- 2) інтерактивні кампанії з елементами гейміфікації для залучення молоді та вразливих груп населення;
- 3) створення навчальних ресурсів доступними мовами та форматами (аудіо, відео, текст).

Цей напрям забезпечить масове охоплення населення, формування позитивного ставлення до активної участі та підвищення рівня громадської обізнаності в усіх верствах населення.

Результати впровадження системного навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації в Україні повинні стати надзвичайно широкими та багаторівневими. Насамперед, це призведе до значного підвищення рівня громадянської обізнаності та політичної компетентності населення. Громадяни, які розуміють принципи демократичного врядування, верховенство права, поділ влади, механізми підзвітності органів державної влади та права людини, здатні більш усвідомлено брати участь у процесах прийняття рішень, відстоювати власні інтереси та контролювати діяльність влади. Це створює фундамент для формування відповідального та активного громадянського суспільства, що є ключовим чинником стабільності і розвитку держави.

Другим важливим результатом повинне стати посилення рівня цифрової участі громадян України. За результатами останнього Дослідження електронного врядування ООН, Україна посіла перше місце у світі за рівнем електронної участі (E-Participation Index) [98]. Проте вважаємо, що після удосконалення освічені громадяни з практичними навичками користування електронними платформами для партисипації (е-петиції, електронні консультації, краудсорсингові проекти, цифрові бюджети участі) зможуть

брати активну участь у прийнятті рішень на місцевому та національному рівнях. Це не лише підвищить ефективність і прозорість процесів, а й зміцнить довіру до державних інституцій. Умови війни з російською федерацією роблять такий ефект особливо критичним: активна участь громадян у прийнятті рішень та контроль за їх виконанням дозволяє швидко реагувати на кризові ситуації, мінімізує ризики дезінформації та маніпуляцій, а також підвищує колективну стійкість суспільства.

Також варто звернути увагу на розвиток медіаграмотності та критичного мислення. Громадяни, які вміють оцінювати достовірність інформації, розпізнавати фейки та дезінформацію, здатні приймати обґрунтовані рішення у сфері політики та громадського життя. Це не лише зменшує ризики поширення пропаганди та маніпуляцій, а й сприяє формуванню більш зрілого, усвідомленого громадянського середовища. Як зазначає Жмурко О. та Понеділок І., систематична робота з формування цих компетентностей сприяє створенню більш стійкого до дезінформації та інформаційних атак суспільства [99, с. 49].

Громадяни, навчені основам цифрової безпеки, зможуть безпечно використовувати електронні сервіси, що значно знижує ризики компрометації особистих даних та кібератак на державні платформи. Це особливо актуально в умовах сучасних гібридних загроз та кібератак, які посилюються під час війни. Також навчання громадян роботі в групах, прийняттю рішень через консенсус, організації ініціатив та відстеження результатів дозволяє ефективно використовувати цифрові інструменти партисипації для розвитку громад та міського середовища, а також створює культуру взаємодії та відповідальності серед населення.

Основні напрями навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Напрями навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації

№ з/п	Напрями навчання	Очікувані результати	Соціально-політичний ефект
1	Базові знання про демократію	Зростання громадянської компетентності	Активна участь у процесах прийняття рішень, підвищення довіри до влади
2	Використання цифрових інструментів	Навички роботи з е-петиціями, опитуваннями, цифровими бюджетами	Прозорість, ефективність, залученість громадян
3	Критичне мислення та медіаграмотність	Вміння оцінювати достовірність інформації, протидія фейкам	Зниження впливу пропаганди та маніпуляцій
4	Захист персональних даних і кібербезпека	Безпечне використання онлайн-платформ	Зменшення ризиків кібератак, захист персональних даних
5	Колективна участь та співпраця	Навички роботи в командах, консенсусне прийняття рішень	Ефективне громадське управління, розвиток ініціатив на місцевому рівні
6	Ознайомлення із законодавством та етикою цифрової участі	Дотримання норм і правил поведінки	Підвищення легітимності процесів, зниження конфліктів
7	Масові просвітницькі кампанії	Широке охоплення населення знаннями про демократію та партисипацію	Формування позитивного ставлення до активної участі, підвищення громадської обізнаності

Джерело: сформовано автором

Впровадження комплексного навчання громадян принципам демократії та цифрової партисипації має багаторівневий і системний вплив на розвиток українського суспільства. Так, це формує освічене та відповідальне громадянське середовище, здатне критично оцінювати інформацію та контролювати діяльність влади. На нашу думку, практичне освоєння цифрових інструментів дозволяє громадянам брати активну участь у прийнятті рішень, роблячи їх реальними, а не формальними. Також навчання медіаграмотності та кібергігієни забезпечує захист від маніпуляцій, дезінформації та кібератак, що особливо актуально в умовах війни.

В цілому наведені рекомендації, за нашим припущенням, сприятимуть підвищенню прозорості та підзвітності державних інституцій, розвитку громадянського суспільства та інтеграції України у європейський демократичний простір. Результатом стане формування суспільства, здатного активно та безпечно взаємодіяти з державними механізмами, співтворити політичні та соціальні процеси, підвищуючи стійкість країни в умовах сучасних викликів та війни.

Таким чином, навчання громадян ключовим принципам демократії та інструментарію цифрової партисипації в Україні є освітнім завданням та стратегічною умовою розвитку держави. Воно дозволяє забезпечити ефективність демократичних механізмів, зміцнити довіру до влади, підвищити якість прийнятих рішень та сформувати відповідальне громадянське суспільство, яке є невід'ємною передумовою перемоги у війні, післявоєнного відновлення та європейської інтеграції.

3.3. Підвищення ефективності організаційних та інших засад функціонування органів державної влади як суб'єктів впровадження інструментів цифрової партисипації та електронної демократії

В період розвитку інформаційного суспільства та цифрової трансформації державного управління питання підвищення ефективності організаційних і процедурних засад функціонування органів державної влади набуває особливої актуальності. Електронна демократія та цифрові інструменти партисипації відкривають нові можливості для взаємодії держави з громадянами, створюючи умови для більш прозорого, підзвітного та оперативного ухвалення рішень. Проте ефективність цих механізмів напряму залежить від того, наскільки органи влади здатні адаптувати свої внутрішні процеси, структури та процедурні підходи до вимог цифрового середовища. Підвищення організаційної ефективності передбачає впровадження сучасних технологій й оптимізацію управлінських процесів,

розвиток компетенцій посадових осіб, інтеграцію інструментів електронної демократії у щоденну діяльність та забезпечення належного рівня взаємодії з громадськістю. Врахування цих аспектів, на нашу думку, є критично важливим для того, щоб цифрові платформи та механізми партисипації не залишалися формальними інструментами, а реально сприяли зміцненню демократичних практик, підвищенню довіри громадян до держави та ефективності управління в умовах сучасних соціально-політичних викликів.

Необхідність підвищення ефективності організаційних та інших засад функціонування органів державної влади в Україні в умовах війни зумовлена рядом критично важливих чинників, що стосуються як безпосередньої роботи державних інституцій, так і забезпечення участі громадян у прийнятті рішень. Так, війна з РФ створила надзвичайно динамічне та непередбачуване середовище, в якому органи влади змушені приймати оперативні рішення, координувати ресурси та взаємодіяти з громадянами в реальному часі. У таких умовах традиційні адміністративні підходи часто виявляються недостатньо гнучкими та швидкими, що призводить до затримок, непрозорості та зниження довіри населення. Впровадження цифрових інструментів партисипації та електронної демократії дозволяє діяти адекватно до реальних бажань та потреб громадян, а ігнорування інтересів громадськості створює загрозу неадекватності дій влади та згортання демократії як однієї з конституційних підвалин країни [100].

Вважаємо, що війна значно підвищує ризики інформаційної небезпеки, включаючи кібератаки, дезінформацію та маніпуляції громадською думкою з боку агресора. Органи влади, які ефективно функціонують у цифровому середовищі, здатні більш надійно захищати дані, проводити перевірку достовірності інформації та забезпечувати безпечну взаємодію громадян з державними сервісами. Це критично важливо для підтримання суспільної стійкості, консолідації населення навколо державних інституцій та мінімізації впливу пропаганди.

Також зазначимо, що активна участь громадян через цифрові платформи дозволяє залучати населення до процесів ухвалення рішень навіть у складних умовах воєнного часу. Ефективні організаційні засади забезпечують інтеграцію таких інструментів у щоденну роботу органів влади, що сприяє прозорості дій, підзвітності та залученню громадян до контролю за реалізацією державної політики. Це, у свою чергу, підвищує легітимність рішень та сприяє відновленню довіри до інституцій, що є критично важливим у період конфлікту.

Війна прискорює процес цифровізації управління та потребує швидкої адаптації державних структур до сучасних технологічних стандартів. Органи влади, які здатні ефективно використовувати електронні сервіси та платформи партисипації, стають більш гнучкими, здатними реагувати на змінні обставини та ефективно реалізовувати соціально-економічні програми навіть у складних умовах.

Таким чином, підвищення ефективності організаційних і процедурних засад функціонування органів державної влади в Україні є стратегічною необхідністю, оскільки воно забезпечує стабільність управління, підвищує якість взаємодії з громадянами, захищає інформаційний простір та дозволяє використовувати цифрові інструменти партисипації як дієвий механізм зміцнення державності та консолідації суспільства в умовах війни.

Рекомендації щодо підвищення ефективності організаційних та процедурних засад функціонування органів державної влади як суб'єктів впровадження інструментів цифрової партисипації та електронної демократії в Україні наведено на рис. 3.2.

<p>1. Оптимізація управлінських процесів та структури органів влади</p> <p>Провести аналіз існуючих процедур та організаційних схем. Впровадити сучасні методи управління проектами та цифрові інструменти. Створити міжвідомчі робочі групи для інтеграції цифрових платформ.</p> <p><i>Очікувані результати:</i></p> <p>Підвищення прозорості та ефективності роботи органів влади. Ліквідація адміністративних бар'єрів при взаємодії з державними сервісами.</p>
<p>2. Розвиток компетенцій посадових осіб та працівників органів влади</p> <p>Організувати навчальні програми з цифрової грамотності, електронних сервісів. Впровадити курси з медіаграмотності та кібербезпеки для персоналу. Створити систему сертифікації та підвищення кваліфікації для держслужбовців.</p> <p><i>Очікувані результати:</i></p> <p>Підвищення рівня професійної компетентності до цифрової трансформації. Підвищення довіри громадян до державних інституцій.</p>
<p>3. Впровадження електронних платформ для взаємодії з громадянами</p> <p>Інтегрувати е-петиції, онлайн-консультації, краудсорсингові проекти. Забезпечити доступність платформ для всіх категорій населення. Розробити стандарти прозорості, звітності та обробки даних на цих платформах.</p> <p><i>Очікувані результати:</i></p> <p>Підвищення активності громадян у процесах ухвалення рішень. Зростання прозорості та підзвітності органів влади. Можливість невеликого зворотного зв'язку та оперативного реагування на запити</p>
<p>4. Забезпечення кібербезпеки та захисту даних</p> <p>Впровадити багаторівневі системи захисту даних та багатофакторну аутентифікацію. Регулярно проводити аудит безпеки та навчати персонал протидії кібератакам. Розробити плани резервного копіювання та аварійного відновлення сервісів.</p> <p><i>Очікувані результати:</i></p> <p>Зниження ризику компрометації персональних даних та інформаційних систем. Підвищення довіри громадян до цифрових сервісів держави. Забезпечення стабільності роботи платформ навіть у разі кіберзагрози</p>
<p>5. Інтеграція міжвідомчої та міжнародної співпраці</p> <p>Створити механізми обміну даними між різними органами влади. Впроваджувати досвід країн, що використовують цифрові інструменти демократії. Співпрацювати з міжнародними організаціями з кібербезпеки та е- урядування.</p> <p><i>Очікувані результати:</i></p> <p>Підвищення ефективності прийняття рішень через обмін інформацією й координацію дій. Прискорення інтеграції України у міжнародні цифрові та демократичні стандарти. Зменшення ризиків відсутності уніфікованих процедур та технічних стандартів</p>
<p>6. Розробка системи моніторингу та оцінки ефективності впровадження цифрових інструментів</p> <p>Індикатори ефективності роботи платформ та взаємодії з громадянами. Регулярно аналізувати дані щодо участі населення, швидкості обробки запитів.</p> <p><i>Очікувані результати:</i></p> <p>Можливість оперативного коригування процесів та підвищення їх ефективності. Формування культури підзвітності та прозорості у роботі органів влади.</p>

Рис. 3.2. Рекомендації щодо підвищення ефективності організаційних та процедурних засад функціонування органів державної влади в Україні

Джерело: побудовано автором

Троїцький А.М. зазначає, що запровадження системи відкритих даних сприяє розвитку громадянського суспільства, бізнесу, науки та інших сфер, де аналіз інформації може стати основою для прийняття ефективних рішень [101, с. 139].

З метою підвищення довіри громадян та залученості до цифрових платформ нами розроблено наступні напрямки (табл. 3.3.).

Таблиця 3.3

Напрями підвищення довіри громадян та залученості до цифрових платформ

№ з/п	Напрями	Рекомендації	Очікувані результати
1	Оптимізація управлінських процесів	Аналіз процедур, впровадження Agile, міжвідомчі робочі групи	Скорочення часу ухвалення рішень, прозорість, ефективність
2	Розвиток компетенцій персоналу	Навчання цифровим платформам, медіаграмотності, сертифікація	Професійна підготовка, зменшення помилок, довіра громадян
3	Впровадження електронних платформ	Інтеграція е-петицій, онлайн-консультацій, доступність для всіх	Активність громадян, прозорість, зворотний зв'язок
4	Кібербезпека та захист даних	Багатофакторна аутентифікація, аудит, резервування	Збереження даних, стабільність платформ, довіра населення
5	Міжвідомча та міжнародна співпраця	Обмін даними, використання кращих практик, міжнародна інтеграція	Координація дій, підвищення ефективності, стандартизація
6	Моніторинг та оцінка ефективності	Індикатори, аналіз даних, публічні звіти	Коригування процесів, підзвітність, підвищення довіри

Джерело: сформовано автором

Також варто зазначити, що вітчизняне законодавство у сфері цифровізації залишається фрагментарним через велику кількість рамкових законів, кожен із яких регулює окремий аспект без системного бачення. Це створило ситуацію, коли різні НПА можуть суперечити один одному або надавати одну й ту саму функцію різним державним органам [94].

Удосконалення законодавства у сфері цифровізації в Україні є критично важливим кроком для забезпечення ефективного функціонування електронного урядування, розвитку цифрової партисипації громадян та зміцнення принципів електронної демократії. Поточний стан

нормативно-правової бази передбачає основні положення про електронні сервіси, електронний документообіг, електронні петиції та онлайн-консультації, проте в умовах швидкої цифрової трансформації та воєнного стану ці норми потребують суттєвого оновлення, деталізації та інтеграції сучасних технологічних стандартів.

На нашу думку, необхідно чітко врегулювати правові аспекти використання електронних платформ для участі громадян у прийнятті рішень. Це включає закріплення правових гарантій для е-петицій, цифрових консультацій, краудсорсингових ініціатив та електронного бюджетування. Законодавство має визначати процедури подачі, обробки та оприлюднення результатів цифрових ініціатив, а також механізми контролю за дотриманням термінів та відповідальності органів влади за невиконання. Чітке регулювання цих процесів забезпечить прозорість, підзвітність та довіру громадян до електронних платформ.

Вважаємо, що доцільним є оновлення нормативної бази у сфері захисту персональних даних та кібербезпеки. Сучасні цифрові платформи оперують великими обсягами персональної та конфіденційної інформації, що робить їх привабливою ціллю для кібератак. Законодавство має передбачати вимоги до багаторівневого захисту даних, обов'язкове шифрування інформації, багатофакторну аутентифікацію користувачів та аудит безпеки державних платформ. Особливо важливим є визначення прав і обов'язків держави та приватних операторів у сфері кіберзахисту, а також механізмів реагування на надзвичайні ситуації.

Також варто законодавчо врегулювати використання новітніх технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект та великі дані, у державному управлінні. Використання таких технологій у цифровій партисипації може значно підвищити прозорість, ефективність та безпеку процесів, проте потребує чітких правових рамок для уникнення зловживань та гарантування етичних стандартів. Наприклад, блокчейн може бути використаний для електронного голосування, але закон має визначати

юридичну силу результатів голосування та процедури перевірки достовірності даних.

Зазначимо, що необхідно створити правові механізми стимулювання впровадження цифрових платформ на місцевому рівні. Законодавство має передбачати стандарти та рекомендації для місцевих органів влади щодо інтеграції електронних сервісів, а також можливості фінансової та методичної підтримки від держави. Це дозволить забезпечити уніфікований підхід до цифрової участі громадян у всіх регіонах, зменшить регіональні розриви та підвищить ефективність місцевого самоврядування.

Також слід законодавчо закріпити принципи відкритості та прозорості даних державних платформ. Публічні дані мають бути доступними для громадян у зрозумілому форматі, з можливістю аналітичної обробки та інтеграції з іншими системами. Законодавство повинно визначати обов'язкові стандарти відкритих даних, строки оприлюднення та механізми контролю за їх актуальністю. Це сприятиме підвищенню довіри громадян та розвитку громадянського контролю над владою.

У свою чергу, важливо передбачити законодавчі норми щодо моніторингу та оцінки ефективності впровадження цифрових інструментів. Державні органи мають регулярно оцінювати рівень участі громадян, ефективність прийнятих рішень та вплив цифрових платформ на якість управління. Законодавство повинно встановлювати відповідальність за невиконання цих вимог і механізми оприлюднення результатів.

Таким чином, удосконалення законодавства у сфері цифровізації в Україні є необхідним для створення правових гарантій ефективного використання цифрових платформ, забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних, інтеграції новітніх технологій у державне управління, стимулювання локальної цифрової трансформації, забезпечення відкритості та прозорості даних і системного моніторингу ефективності електронної демократії. Таке законодавче забезпечення дозволить не лише підвищити ефективність роботи органів державної влади, а й зміцнити довіру громадян,

сприяти активній участі населення в управлінні державою та підвищити стійкість країни у умовах воєнного часу та гібридних загроз.

Отже, впровадження запропонованих рекомендацій дозволяє створити ефективну, прозору та стійку систему функціонування органів державної влади як суб'єктів цифрової партисипації та електронної демократії. Оптимізація управлінських процесів та структура органів влади забезпечує швидке ухвалення рішень та підвищує ефективність роботи. Підвищення компетенцій персоналу гарантує якісне використання цифрових інструментів і захист від помилок. Впровадження електронних платформ і забезпечення кібербезпеки створює умови для активної, безпечної та прозорої участі громадян. Міжвідомча та міжнародна співпраця сприяє інтеграції кращих практик і стандартів, а система моніторингу дозволяє постійно підвищувати ефективність процесів. В результаті держава отримує більш гнучку, адаптивну та підзвітну систему управління, а громадяни – реальні інструменти впливу на політичні та соціальні процеси, що особливо важливо в умовах сучасних викликів та війни.

ВИСНОВКИ

Згідно проведеного дослідження зроблено висновок, що теоретичні засади цифрової демократії демонструють закономірний перехід від класичних форм народовладдя до їх сучасного цифрового втілення, що базується на відкритості, доступності інформації та розширених можливостях громадянської участі. Еволюція технологій (від перших засобів комунікації до Інтернету, соціальних мереж та штучного інтелекту) створила умови, за яких громадянин отримав реальні інструменти впливу на державну політику, контролю над владою й участі в ухваленні рішень. Цифровізація трансформувала комунікацію між суспільством і державою та стала основою електронної демократії та цифрової дипломатії, що підсилюють прозорість, відповідальність і міжнародну взаємодію. Саме тому цифрова демократія є важливим етапом розвитку демократичних практик, формуючи нові механізми реалізації принципу народовладдя та відкриваючи нові можливості для посилення демократичних процесів як у світі, так і в Україні.

Зазначено, що цифрова демократія та публічне управління з використанням цифрових інструментів формують нову модель взаємодії держави й громадян, в якій прозорість, підзвітність, ефективність, інклюзивність та захист даних стають базовими умовами функціонування влади. Поєднання технологічного, організаційно-управлінського, громадянського, інноваційного та комплексного підходів дозволяє підвищити якість державних послуг і скоротити бюрократичні бар'єри та перетворити громадян із пасивних споживачів рішень на активних учасників політичного процесу. Досвід усталених демократій та українська практика доводять, що саме цифрові інструменти за умови належної інституційної основи та довіри є дієвим механізмом зміцнення демократичних інститутів, протидії корупції та реалізації принципу народовладдя в умовах викликів XXI ст.

На нашу думку, партисипація громадян в діяльності органів публічної влади є ключовим показником реальної демократизації суспільства, адже

забезпечує легітимність рішень та їх відповідність потребам і очікуванням населення. Вона поєднує політичні, соціальні, правові й цифрові механізми участі, трансформуючи громадян з пасивних спостерігачів на активних суб'єктів формування та контролю публічної політики. Участь через вибори, громадські слухання, бюджети участі, електронні петиції, волонтерські ініціативи та цифрові платформи посилює прозорість, підзвітність і ефективність публічного управління. В українських реаліях, особливо в умовах повномасштабної війни, партисипація виконує як демократичну, так і мобілізаційну та консолідаційну функцію, зміцнюючи громадянське суспільство, національну єдність і довіру до державних інституцій. Разом із тим вона потребує подолання цифрової та інформаційної нерівності, підвищення громадянської та цифрової грамотності й розбудови сталих каналів діалогу між владою та суспільством.

Зроблено висновок, що в Україні вже сформовано базові правові засади цифрової партисипації та електронної демократії, проте вони залишаються неповними та фрагментарними. Конституційні гарантії участі громадян, а також закони про інформацію, доступ до публічної інформації, звернення громадян, адміністративні послуги та електронне урядування створюють фундамент для цифрової взаємодії суспільства й влади. Особливо це важливо в умовах війни, коли цифрові сервіси забезпечують оперативність управління та прозорість рішень. Водночас відсутність єдиного закону про цифрову демократію, недостатня регламентація онлайн-інструментів участі та прогалини в кібербезпеці обмежують ефективність цифрової участі громадян. Тому подальший розвиток правової бази має бути спрямований на її систематизацію, посилення безпекових гарантій та гармонізацію з європейськими стандартами.

Зазначено, що інституційне забезпечення цифрової партисипації та електронної демократії в Україні формує базову систему взаємодії громадян і держави в цифровому середовищі, однак вона ще не є повністю узгодженою та ефективною. Ключові інституції (Верховна Рада, Кабінет Міністрів,

Міністерство цифрової трансформації та органи місцевого самоврядування) забезпечують нормативну базу, впроваджують електронні сервіси та створюють умови для участі громадян. Важливу роль відіграють громадські організації та міжнародні партнери, які підтримують розвиток цифрових інструментів та сприяють підвищенню прозорості. Попри значні досягнення, зокрема появу платформи Дія, електронних петицій і громадських бюджетів, лишаються проблеми з координацією, моніторингом та інституційною спроможністю. Тому система потребує подальшого вдосконалення, спрямованого на посилення узгодженості дій, стабільну підтримку цифрових сервісів і розширення можливостей для громадянської участі.

На нашу думку, інструменти цифрової демократії в Україні поступово формують екосистему е-участі, що розширює можливості громадян впливати на ухвалення рішень, контролювати владу та ініціювати зміни. Водночас їх розвиток супроводжується низкою проблем: цифровою нерівністю, фрагментарним законодавчим регулюванням, недостатнім рівнем кібербезпеки та недовірою частини суспільства до онлайн-платформ. Ефективність е-інструментів істотно залежить від технічної спроможності держави, цифрової грамотності населення та прозорості процедур участі. Саме подолання цих викликів визначатиме, наскільки повно в Україні буде реалізовано демократію участі в умовах цифрової трансформації.

Зроблено висновок, що нові інструменти цифрової партисипації розширюють можливості громадян впливати на ухвалення рішень, забезпечують прозорість діяльності влади та формують сучасну культуру взаємодії держави й суспільства. Умови війни лише підсилюють їх значущість, адже цифрові платформи дозволяють оперативно комунікувати, контролювати процеси відбудови та протидіяти дезінформації. Водночас ефективність цих інструментів залежить від рівня кібербезпеки, цифрової грамотності населення та інклюзивності сервісів. Загалом впровадження інноваційних рішень цифрової демократії є важливим кроком до зміцнення

української державності, підвищення довіри до влади та активізації громадянської участі.

Зазначено, що розвиток цифрової партисипації в Україні потребує як впровадження сучасних технологічних інструментів, так і системного навчання громадян принципам демократії, медіаграмотності та цифрової безпеки. Лише поєднання технічних рішень із високим рівнем поінформованості населення здатне забезпечити реальну, а не формальну участь у процесах врядування. Умови війни та курс на європейську інтеграцію посилюють значущість цифрової участі, роблячи її важливим чинником стійкості держави, прозорості влади та протидії дезінформації. Системне навчання сприятиме формуванню відповідального та активного громадянського суспільства, підвищить ефективність державних рішень і забезпечить поступове впровадження європейських стандартів демократичного врядування.

На нашу думку, підвищення ефективності організаційних і процедурних засад функціонування органів державної влади є ключовою умовою реального, а не формального впровадження цифрової партисипації та електронної демократії в Україні. В умовах війни та гібридних загроз це набуває особливого значення, оскільки поєднання оптимізованих управлінських процесів, належної кібербезпеки, професійної підготовки персоналу та оновленого, несуперечливого законодавства забезпечує швидке й прозоре ухвалення рішень, захист інформаційного простору та зростання довіри громадян до влади. Комплексна реалізація запропонованих рекомендацій дозволить сформувати гнучку, підзвітну й стійку систему державного управління, у якій громадяни отримують реальні інструменти впливу на політичні та соціальні процеси, що є стратегічним ресурсом для зміцнення державності, успішного проходження воєнних викликів та подальшої європейської інтеграції України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доморослий В.І. Основи демократії (для студентів неспеціальних факультетів усіх форм навчання): Навчальний посібник. Умань ВВЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський М.М.»), 2021. 158 с.
2. Артеменко А. Демократичні принципи державного управління. *Публічне урядування*. 2020. №4 (24) С. 15-22.
3. Бусора О. Поняття та сутність демократії. *Новітні кримінально-правові дослідження: зб. наук. пр.* / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 271-275.
4. Вовк В.М. Мораль, демократія, глобалізація і право. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 23-26.
5. Kenneth L Hacker, Jan A.G.M. Van Dijk. What Is Digital Democracy?
URL:
https://www.researchgate.net/publication/231382330_What_Is_Digital_Democrac
у (дата звернення: 20.08.2025).
6. Кононенко Ю.С., Джолос С.В. Демократія: критичний погляд. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 1. С. 32-39.
7. Косілова О.І. «Озброєна демократія» – засіб проти авторитаризму? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 78-82.
8. Громадянське суспільство та сучасна демократія. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» всіх форм навчання / Укладачі: Руденко О.М., Олійченко І.М., Дітковська М.Ю. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2024. 33 с.

9. Чорний І.В., Малінська Г. Лексико-семантичне поле «демократія» як засіб організації мовного досвіду. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 3. № 59. С. 161-165.
10. Наумкіна С.М., Жаровцева Т.Г. Основні підходи до сучасного виміру демократії. URL: <http://app.nuoua.od.ua/index.php/39-2010> (дата звернення: 20.08.2025).
11. Рагуліна Н.В., Каракай М.С. Особливості і тенденції розвитку цифрової економіки в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/107.pdf (дата звернення 20.08.2025).
12. Основи медіаменеджменту: навч. посіб. для студ. спеціальності 073 «Менеджмент», спеціалізації «Медіаменеджмент та адміністрування у видавничо-поліграфічній галузі» / О.М. Барзилович, З.В. Григорова, Л.А. Пунчак та ін.; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 296 с.
13. Історія створення і розвитку засобів обчислювальної техніки. URL: <https://itmuseum.sumdu.edu.ua/istoriya-stvorenniya-i-rozvitku-zasobiv-obchislyuvainoyni-tehniki> (дата звернення 20.08.2025).
14. Історія виникнення інтернету — від Ніколи Тесли до Web 3.0. URL: <https://gigacloud.ua/articles/istoriya-vynyknennya-internetu-vid-nikoly-tesly-do-web-3-0/> (дата звернення 20.08.2025).
15. Бондаренко В. Технологічний та соціокомунікаційний аспекти становлення та розвитку мобільних сервісів в Україні. *Інформаційні технології: практика і перспективи*. 2019. Вип. 4. С. 78-95.
16. Григор'єва Т., Розенвассер Д., Дишкантюк Ю. Інформаційні технології в бізнесі. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5636> (дата звернення: 21.08.2025)

17. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент*. 2016. № 6. С. 106-107.
18. Jain T.K., Kansal M. (2023), Impact of Artificial Intelligence on Sustainable Development Goals. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4376842>.
19. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text> (дата звернення 21.08.2025).
20. Сегеда О.. Цифрова дипломатія України як елемент нової публічної дипломатії. *Політикус*. 2020. С. 139-147.
21. Краснопольська Т.М., Милосердна І.М. Цифрова дипломатія як основа нової публічної дипломатії. *Актуальні проблеми політики*. 2022. С. 13-20.
22. Шумська Г.М. Теоретико-методичні аспекти забезпечення дієвого публічного управління для здійснення ефективної державної й регіональної економічної політики в умовах цифрового розвитку України. Трансформація суспільних відносин в умовах цивілізаційних змін: колективна монографія. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. С. 307-329.
23. Сидорович Р. Аспект збалансованості при реалізації принципу відкритості і прозорості інституту державної служби: питання «кіберсуверенізації». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 3(39). С. 28-33.
24. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 22.08.2025).

25. Чукут С.А., Загвойська О.В., Цимбаленко Я.Ю. Основи електронного урядування: навч. посібник. К.: КПІ імені І. Сікорського, 2022. 268 с.
26. Войнова Е.О. Електронна демократія: трансформація осмислення. *Політичні інститути та процеси*. 2020. № 4. С. 21-29.
27. Павлов Н. Електронне урядування та електронна демократія: Європа та Україна (історичний аспект). *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. Вип. 2(74). С. 63-68.
28. Хомишин І. Напрями цифрової трансформації у публічній сфері: правові основи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 3(35). С. 233-239.
29. Prozorro. URL: https://tender.uub.com.ua/?gad_source=1&gad_campaignid=8749944685&gclid=Cj0KCQjwzaXFBhDIARIsAFPv-u8ClGIJ6Mvj53G4J9Azq1GZGCgSWdgTprz-n2jI4oVTM3THD245DhgIaArqGEALw_wcB (дата звернення 22.08.2025).
30. Дія. URL: <https://diia.gov.ua> (дата звернення 22.08.2025).
31. Була Р. Модель цифрового урядування Естонії. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. Вип. 2(74). С. 17-23.
32. Революція гідності. URL: https://vue.gov.ua/%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%B3%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96#.D0.97.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.BD.D1.8F (дата звернення 22.08.2025).
33. Жекало Г. Активізація громадянського суспільства після Євромайдану: стан і тенденції змін. *Вісник Прикарпатського університету*. 2015. № 9. С. 15-19.
34. Електронна демократія в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. URL:

<https://uplan.org.ua/elektronna-demokratiia-v-ukraini-cuchasnyi-stan-ta-perspektyv-u-rozvytku/> (дата звернення 22.08.2025).

35. Барікова А.А. Електронна держава: нова ефективність урядування: [монографія]. К. : Юрінком Інтер, 2016. 135 с.

36. Косарев Т.В. Принципи реалізації концептуальних засад електронного урядування. *Міжнародні відносини*. (2018). № 14 С. 112-114.

37. Кучук А.М. Співвідношення партисипативної демократії та правдивої демократії: пропедевтичний аспект. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 16. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2025-16-01-15> (дата звернення 22.08.2025).

38. Мазовіта А. Громадська участь як фактор ефективного врядування і зміцнення демократій в умовах системних змін. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2025. № 1(45). С. 147-154.

39. Шебанов В. Концептуалізація поняття «цифрова демократія» у сучасному науковому дискурсі. *Аспекти публічного управління*. Том 13. № 1 2025. С. 93-105.

40. Гончар Ю., Дрожжин Д., Зінченко А., Колодезний А. та ін. Партисипація у стратегуванні розвитку громади. Досвід територіальних громад Донеччини ТА Луганщини: Посібник, 2021. 92 с.

41. Горблюк С.А. Громадська партисипація у політиці ревіталізації міста. *Теорія та практика державного управління*. 2020. № 4(71). С. 118-125.

42. Левченко О., Величко Н., Ковшун Л. Партисипативний підхід та практики на рівні громади. Посібник для громадських активістів та всіх зацікавлених. Херсон, 2022. 28 с.

43. Zittel Th., Fuchs D. *Participatory Democracy and Political Participation*, 2007. 251 pp.

44. OECD Guidelines for Citizen Participation Processes. OECD, 2022. 94 pp.

45. Нікітенко Л. Теоретико-правові засади партисипативної демократії: сучасний концепт: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2025. 483 с.
46. Гагін А.О. Принципи партисипативного підходу щодо управління урбанізованими територіями. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 2(108). С. 123-127.
47. Св'яженцева Ю.О. Партисипація як фундамент демократичного суспільства. 2021, USAID. 91 с.
48. Нагорна Н.С. Міждисциплінарний зміст поняття «партисипація». *Журнал сучасної психології*. 2022. № 3(26). С. 108-115.
49. Голобородько Т. В. Особливості цифрової партисипації як інструменту розвитку цифрової демократії. *Вчені записки: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України*, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана; [редкол.: О. Яценко (голов. ред.) та ін.]. Київ: КНЕУ, 2022. Вип. 29. С. 132-144.
50. Адаптивні зміни у функціонуванні політичної системи України в умовах повоєнної відбудови: монографія / за ред. О.О. Рафальського, О.М. Майбороди. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. 648 с.
51. Культура партисипації. URL: <https://uaculture.ucf.in.ua/texts/kultura-partysupacziyi/> (дата звернення 23.08.2025).
52. Василенко І.С. Модернізація публічного управління в умовах цифровізації: міжнародний досвід і перспективи для України. Київ: Наукова думка, 2021. 234 с.
53. Публічне управління: український вимір : матеріали щорічної наук. практ. конференції, 7 грудня 2022 р., м. Харків; електронне видання. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2023. 176 с.
54. Іваній О. Механізми залучення громадськості до стратегічного управління територіальними громадами в умовах децентралізації. *Дослідження. Розробки. Проекти*. 2025. Вип. 33. С. 265-273.

55. Буря К.М. Політико-правові засади легітимізації локальної демократії в умовах політичних трансформацій: дис. ... д-ра філософії: 052 Політологія / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2021. 220 с.

56. Шустрова К., Павліченко Є. Основні засади становлення та розвитку партисипації. *Методологія теорії і практики юриспруденції*. 2023. № 3. С. 15-20.

57. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.08.2025).

58. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: *Розпорядження Кабінету Міністрів України* від 20.09.2017 № 649-р: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 23.08.2025).

59. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 роках: Аналітична доповідь. К.: Центр внутрішньополітичних досліджень, 2024. 47 с.

60. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 22.08.2025).

61. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 22.08.2025).

62. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.08.2025).

63. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні: Наказ Міністерства фінансів України від 03.03.2020 № 94. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094201-20#Text> (дата звернення 22.08.2025).

64. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення 22.08.2025).

65. Симисенко І. Політична участь та електронна демократія: виклики в умовах російського вторгнення в Україну. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2025. Вип. 1(77). С. 169-175.

66. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.08.2025).

67. Брунець Ю.С. Правовий статус Міністерства Цифрової Трансформації в системі органів державної влади України (реферат автора).

68. Калішенко Є.О. Інституційне забезпечення розвитку електронного урядування в Україні. URL: <https://doi.org/10.31548/law2020.01.013> (дата звернення: 23.08.2025).

69. Горелов Д.М. Роль громадських об'єднань у становленні інституційних засад електронної демократії в Україні. Центр суспільних досліджень. 10 с.

70. Зорич О. Громадські організації в Україні як суб'єкти формування громадянської ідентичності: криза чи відродження? *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2014. Вип. 6(74). С. 44-56.

71. Український кризовий медіа-центр. URL: <https://uacrisis.org/uk/> (дата звернення: 23.08.2025).

72. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/> (дата звернення: 23.08.2025).

73. Богач М.Ю. Цифровізація діяльності органів місцевого самоврядування як інструмент забезпечення сталого розвитку територіальних громад. *Економічний простір*. 2025. № 201. С. 264-268.
74. Громадський проект. URL: <https://budget.e-dem.ua/landing> (дата звернення: 23.08.2025).
75. Бюджет участі. Громадський проект Львів. URL: <https://lviv.pb.org.ua/> (дата звернення: 23.08.2025).
76. e-DEM. Громадський бюджет. URL: <https://budget.e-dem.ua/0510100000> (дата звернення: 23.08.2025).
77. Мінцифри робить інструменти електронної демократії доступними для всіх. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-robit-instrumenti-elektronnoyi-demokratiyi-dostupnimi-dlya-vsih> (дата звернення: 23.08.2025).
78. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики органами виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.08.2025).
79. У Львові проведуть громадські слухання щодо зміни вартості проїзду. URL: <https://www.lmn.in.ua/u-lvovi-provedut-hromadski-slukhannia-shchodo-zminy-var-tosti-proizdu/> (дата звернення: 23.08.2025).
80. Брунець Ю.С. Розвиток форм громадської участі у процесі прийняття рішень на місцевому рівні (реферат автора).
81. Будівництво велодоріжок у Києві: Петиція № 4809. URL: <https://petition.kyivcity.gov.ua/petition/?pid=4809> (дата звернення: 23.08.2025).
82. Громадська рада при Міністерстві цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/community/council> (дата звернення: 23.08.2025).

83. Local initiatives in Ukraine - City of Poltava. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/local-initiatives-in-ukraine-poltava> (дата звернення: 23.08.2025).

84. Youth and e-democracy tools. URL: <https://eef.org.ua/en/story/molod-ta-instrumenty-e-demokratiyi> (дата звернення: 23.08.2025).

85. DOZORRO. URL: <https://dozorro.org/> (дата звернення: 23.08.2025).

86. Про реалізацію експериментального проекту із створення, впровадження та забезпечення функціонування Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2022 № 1286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.08.2025).

87. Аналітичний звіт «Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг у 2024 році». UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analitychnyy-zvit-dumky-i-pohlyad-y-naselennya-ukrayiny-shchodo-derzhavnykh-elektronnykh-posluh-u-2024-rotsi> (дата звернення: 28.08.2025).

88. WIRED. URL: <https://www.wired.com/story/prosocial-media-social-networks-discourse-decentralization> (дата звернення: 26.08.2025).

89. Unlimited Cities. URL: <http://www.unli-diy.org/EN/index.php> (дата звернення: 26.08.2025).

90. AnywhereXR. URL: <https://arxiv.org/abs/2504.14065> (дата звернення: 27.08.2025).

91. Helsinki 3D+.. URL: <https://www.hel.fi/en/decision-making/information-on-helsinki/maps-and-geospatial-data/helsinki-3d> (дата звернення: 28.08.2025).

92. Цифрове врядування: монографія / О.В. Карпенко, Ж.З. Денисюк, В.В. Наместнік [та ін.]; за ред. О. В. Карпенка. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. 336 с.
93. Кармишев Д.В. Механізми громадської участі у забезпеченні кризового управління процесами повоєнної відбудови на основі цифрових технологій. *Актуальні проблеми державного управління*. 2024. № 2(65). С. 8-30.
94. Виговська В., Шолудько В., Балицька М. Державна цифрова трансформація: аналіз за 2019-2024 роки. URL: <https://voxukraine.org/derzhavna-tsyfrova-transformatsiya-analiz-za-2019-2024-roku> (дата звернення: 28.08.2025).
95. Міхровська М. Цифрова трансформація держави як новий етап адміністративної реформи. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 119-127.
96. Бахур Н. Використання інструментів краудсорсингу в розвитку територіальних громад. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/rehionalnyy-rozvytok/vykorystannya-instrumenti-v-kraudsorsynhu-v-rozvytku> (дата звернення: 28.08.2025).
97. Суттєво покращили позиції. URL: <https://eef.org.ua/suttyevo-pokrashhyly-pozytsiyi/> (дата звернення: 29.08.2025).
98. Лях В. Цифрова трансформація посилює демократію та стійкість України. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/in-ukraine-digital-transformation-fuels-democratic-engagement-and-state-resilience> (дата звернення: 30.08.2025).
99. Жмурко О., Понеділок І. Розвиток критичного мислення та медіаграмотності як основи формування культури безпеки майбутніх фахівців з цифрових технологій. *Педагогіка безпеки*. 2025. № 1. Т. 10. С. 49-55.
100. Базові інструменти партисипативної демократії в адміністративних центрах районів Східної України. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/bazovi-instrumenty-partysypatyvnoi-demokratii-v-ad>

ministratyvnykh-tsentrakh-raioniv-skhidnoi-ukrainy/ (дата звернення: 30.08.2025).

101. Троїцький А.М. Розвиток інфраструктури для громадської участі: створення та підтримка відкритих даних, платформ для онлайн-діалогу та інших ресурсів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2025. Том 36(75). С. 138-142.

102. Халабуденко О.А., Брунець Ю.С. Цифрова трансформація міського управління: правовий вимір/Збірник тез конференції «БУД МАЙСТЕР КЛАС 2025». К: КНУСА, 2025. С. 571.